

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw“

Pak de slang bij zijn staart

Exodus IV : 1-5

Daar bij de brandende braambos heeft Mozes het bijtje er bij neergelegd. Nog voor hij aan zijn ambtswerk begonnen was had hij er al schoon genoeg van. De HERE moest voor hem maar een ander zoeken. Hij had het al bekeken. Boem, daar lag de staf op de grond.

Maar o wee, daar verandert die staf in een slang, die op hem afschuifelt. de duivelse greep naar ons leven, dat we eigenwillig en obstinaat onttrokken hebben aan ambts- en rijksdienst voor de HERE.

Laat de HERE het daarbij? Maar dan was hier geen evangelie en zouden we er de voorpagina van „Opbouw“ niet aan geven.

De HERE laat nu in het vervolg zien aan Mozes: als hij maar gehoorzaam de ambtelijke weg betreedt en bewandelt, en zich daarbij ook strikt houdt aan zijn roeping, dan hoeft hij zelfs voor de slang niet bang te zijn, laat staan voor de beren en leeuwen die hij allemaal ziet...

Want Mozes moet die slang bij zijn staart pakken.

Nu heeft Mozes lang genoeg in de woestijn verkeerd om te weten dat je dat nu juist nooit moet doen met een slang: bij de staart pakken. Want dan maakt dat beest in zijn woede en afweer een slinger met zijn lenige lijf en bijt je in je hand. Als je een slang te lijf wilt gaan, moet je die giftige kop onschadelijk maken, - zoals Christus gedaan heeft, Die de kop van de slang vermorzelde, volgens de moederbelofte in het paradijs.

Maar voor Mozes is dit bevel een testproef. Zal hij het wagen? Zal hij de moed kunnen opbrengen? Het strijdt met het gezond verstand. Iedereen zal zeggen: Mozes, wees toch wijzer, doe het niet.

En toch doet Mozes wat de HERE zegt. En waarom?

Omdat de HERE het zegt! En dan moet zelfs ons gezondverstand zwijgen. (Op die gezondheid van ons verstand is trouwens nog wel wat af te dingen).

Wie is de HERE, dat Hij ons iets opdragen zou, wat we op hetzelfde ogenblik met de dood zouden moeten bekopen?

Dus grijpt Mozes die slang bij zijn staart, en zie, ze wordt in zijn hand een staf!

Al weer: aanschouwelijk onderwijs.

Zoals Mozes zijn angst de baas werd door zijn vertrouwen op Hem, Die beveelt, en die slang bij zijn staart pakt, zo mag en kan hij ook zonder vrees de gróte opdracht aanvaarden om naar Egypte te gaan. De slang is in de bijbel vaak symbool van Egypte. Welnu, zo mag Mozes in vertrouwen op zijn Opdrachtgever Egypte en Faraó aanpakken, zelfs bij de staart, zodat Faraó hem grijpen en doden kan.

Maar geen nood, de HERE staat achter hem. En als hij in geloof toepakt en doorzet zal de slang tot een staf worden, d.w.z. van de slang zal hij absoluut geen last meer hebben en zijn ambtelijke roeping zal hij ongestoord kunnen vervullen.

De staf in zijn hand is zijn legitimatiebewijs tegenover zijn volk en tegelijk garantiebewijs tussen de HERE en hem.

Straks stuurt de HERE hem weg met die staf in zijn hand (vers 17). Die staf moet hij altijd bij de hand houden. Die staf zal hem in alle critieke situaties en moeilijke momenten eraan herinneren, hoe hij hier gestaan heeft met die slang aan zijn staart in de hand, en in plaats van hem het leven te kosten, gewerd hem zo de vastheid van zijn ambtsdienst.

De HERE vraagt van ons niet het onmogelijke: de slang de kop vermorzelen. Hij vraagt

ook niet het overbodige: de slang de kop vermorzelen, want dat is al gebeurd, op Golgotha en met Pasen!

Omdat de Grote Ambtsdrager Jezus Christus de slang al de kop vermorzeld heeft, mogen nu alle kleine ambtsdragertjes in de kerk geredelijk de slang bij de staart pakken. Maar natuurlijk, dat durf je dan pas als je echt gelooft en vertrouwt, dat zijn kop voor altijd onschadelijk is gemaakt! Wie dat niet gelooft moet maar liever van de staart van die slang afblijven!

Er schuilen heel wat addertjes onder het kerkelijke gras. Zo af en toe denk je wel eens dat de slang speciaal kerkelijk gras heeft uitgevonden om er zich in te verschuilen. En dat is nu ook weer niet zo'n groot wonder.

Wat doen we met de slang? Wat doen we met die addertjes?

Er voor op de loop gaan? Of een houding aannemen, of wij ze wel eens even zullen doodslaan?

De HERE zegt: pak ze bij de staart.

Dat is geen daad van overmoed, want Christus heeft de slang al onschadelijk gemaakt. Maar ook geen laffe vlucht, want er zijn inderdaad tal van moeiten en er zijn bergen van bezwaren, en de leeuwen en beren zijn niet altijd imaginair, ze zitten inderdaad wel eens in de kerkenbanken (verg. Paulus, die

INHOUD:

Pak de slang bij zijn staart	C. P. P.
De woorden die Ik tot u spreek zijn Geest en leven	C. V.
De Theologische Hogeschool en studententekort	G. V.
Van het kleine koude front I	P. A. H.
Onze Eredienst	R. H. B.
Dubbele verbetering	G. V.
Boekbespreking	
Ingezonden	
Persschouw	
Kerknieuws	

zegt dat hij te Efeze met „wilde dieren“ gevochten heeft, 1 Cor. 15 : 32). maar het gaat om de slang. Die is het gevaarlijkste, en als we die onbevreesd bij de staart kunnen grijpen, dan hoeven we echt voor al dat andere niet meer beducht te zijn.

Verbazen we ons over zo'n opdracht: pak hem bij zijn staart?

Deinzen we er voor terug? Dacht ons „de pastorale“ lieflijker te zijn?

Het hoort zo essentieel bij onze ambtsdienst in de kerk, dat nooit vaster de staf in onze hand komt te liggen, dan wanneer we de slang bij zijn staart pakken.

C. P. Plooy

De woorden die Ik tot u spreek zijn Geest en leven

Jezus Christus doet alles wat Hij doet in en voor de kerk door de Heilige Geest.

Dat heeft Hij zelf gezegd.

De Geest is het die levend maakt, zei Hij tot zijn discipelen.

Dat wil zeggen: alles wat de Heiland voor de zijnen verwierf eigent Hij hun toe, past Hij in hen toe, door de Geest, die Hij op de Pinksterdag uitzond. Door de Heilige Geest lijft Hij hen in in zijn lichaam, ja, geeft Hij zichzelf aan zijn kinderkeus weg.

De Heilige Geest, zo zei Calvijn meermalen, is de band die Christus aan de gelovigen en de gelovigen aan Christus verbindt.

* * *

Als wij dit horen komt als van zelf de vraag bij ons op: hebben de dopersen, de spiritualisten dan toch gelijk?

Die zeiden immers met alle kracht dat de Heilige Geest alles doet bij de uitwerking, de toepassing, de toeëigening van wat Christus voor zijn volk verwierf.

Inderdaad, als Christus niet meer gezegd had dan: de Geest is het Die levend maakt, zou het er op lijken, dat die dopersen gelijk hadden.

Maar onze Heiland heeft wél meer gezegd dan deze woorden. Hij heeft namelijk zijn verklaring, dat het de Geest is die levend maakt aangevuld, verduidelijkt, nader gekonkretiseerd. Christus zei immers ook nog, en daarin vatte Hij alles wat Hij tot dusver gezegd had samen en bracht dat daarmee tot zijn volle konkreetheid: **de woorden die Ik tot u gesproken heb zijn Geest en leven.**

Nee, onze Heiland annuleert met deze uitspraak niet wat Hij in eerster instantie zei. Ook verzwakte Hij door zo te spreken niet voor het allergeeringste de machtige werke-

lijkheid, dat de Heilige Geest en Die alleen de zijnen levend maakt. Nee, Hij voegt aan de veelomvattende woorden, dat de Geest zijn discipelen levend maakt alleen dit toe, dat de Geest — dat dus Hijzelf dóór de Geest — de zijnen levend maakt **door middel van de woorden die Hij gesproken had.** En dat Hij — want dat ligt in wat Hij zei ook opgesloten — dat ook in de toekomst steeds weer zal doen. De woorden die Hij eenmaal sprak zal Hij namelijk alle dagen blijven spreken tot de jongste dag.

Van de woorden die de Heiland door de Geest zal spreken, verzekert Hij voorts dat ze „Geest“ zijn. Ze worden om zo te zeggen uit Christus' hart en met zijn mond door de Geest gesproken en steeds opnieuw gesproken. Ze zijn in gelijke mate woorden van de Geest als ze woorden van Christus zijn. Ze zijn daarom inderdaad ook ten volle Geestes-woorden, Geestes-uitingen, Geestes-kracht, Geesteswerk. Ze dragen daarom ook het stempel en vertonen het karakter van de Geest. Ze zijn met de Geest geladen. Ze hebben de Geest tot „inhoud“. Men kan ze ook wel noemen de „instrumenten“, de „organen“, de „werkmiddelen“ waarvan de Geest zich bedient bij het toeëigenen van Christus en de rijkdommen in Hem aan allen die de Vader aan Christus gaf. De Geest komt in die woorden er met die woorden zelf naar de mensen toe.

Omdat het nu met die woorden zo staat zijn ze kort en goed en zondermeer **Geest**. En die woorden zijn naar het getuigenis van Christus ook **leven**. Want de Geest die met en in die woorden in de harten van Christus' discipelen komt wonen is de Geest die hen met Christus in gemeenschap stelt en in Hem met God en hun zo het leven, het eeuwige leven schenkt.

Dat is wat Jezus Christus ons in Joh. VI openbaart omtrent de wijze waarop Hij zichzelf met al de schatten en gaven die in Hem zijn aan de zijnen wegschenkt. Hij zegt vóór alles dat Hij dat doet door zijn Geest. Ja, maar dan zo, dat die Geest de woorden van Christus naar de mensen toedraagt, in hen laat indringen en zo Christus in hen doet wonen. Zo komt Christus in de zijnen en blijft Hij in hen. Zo leeft Christus door de Geest in de harten van allen die de Vader Hem gaf. Zo eigent Christus zich toe aan de uitverkorenen door zijn woorden, die, omdat Christus ze door zijn Geest en met het doel om de zijnen het leven te geven tot hen laat uitgaan, Geest en leven zijn.

* * *

Wanneer we iets van deze boodschap van Christus verstaan, begint als vanzelf de primaire functie van het woord Gods in het heilswerk van Christus voor ons te leven.

We wezen er reeds op, dat het woord van God, het woord van Christus, 't woord van de Geest, zoals dat in de Schrift naar ons toekomt er inderdaad toe dient ons heel veel **mee te delen**. God vertelt ons in dat woord ontzaglijk veel. We horen daarin over schepping en val, over de geschiedenis van de aartsvaders en over het volk Israël, over het leven en werken van onze Heiland. We vernemen daarin ook heel veel over allerlei volken en mensen. En evenzo, veel meer zelfs dan uit ieder ander boek, over de aarde en wat daarop is. Maar in die mededelingen, in die betrouwbare mededelingen gaat de Schrift toch niet op. Die zijn niet het eigenlijke, het eerste van wat God ons in zijn woord zeggen en bij ons bereiken wil.

Het woord der Schriften brengt ons voort ook in kennis met allerlei hoogst belangrijke **waarheden**. Waarheden waarvan de kennis voor ons volstrekt noodzakelijk is. Het zijn de waarheden omtrent God en zijn Christus; omtrent de mens, zijn ontstaan, zonde, verlossing; omtrent de hemel, de hel en de toekomst. En omtrent nog heel veel meer. Maar wie zou menen, dat de eigenlijke tendens, het eerste doel, de voornaamste inhoud van Gods woord gelegen is in het bekend maken van die waarheden vergist zich toch weer.

Het woord Gods, zoals dat in de Schrift door God tot ons wordt gesproken vertelt ons voorts ook hoe we op aarde als kinderen van God **moeten leven** en voor Gods aangezicht hebben te **wandelen**. De Schrift openbaart ons immers ook Gods wet om daarnaar te leven. Gods Woord is inderdaad ook een lamp voor onze voet en een licht op ons pad. Maar ook dat is weer niet het beslissende van wat God door middel van de bijbel tot ons zeggen en aan ons doen wil.

* * *

Ja zeker, ik zeg het nog eens: dat alles wordt ons in het woord van God óók gezegd. Dat alles vertelt, verzekert, betuigt God ons óók en voortdurend in en door zijn woord. Dat alles moet door de mensen óók geweten worden om zalig te kunnen leven en sterven.

Maar — dat alles is als zodanig toch niet de **kern**, niet het **hart** van het woord van God. Als we alleen maar die mededelingen, die waarheden, die leefregels in de Schrift ontdekken blijft de diepste dimensie van het woord Gods voor ons verborgen. Want het eigenlijke: het krachtigste, diepste, rijkste van dat woord — Christus liet ons dat in de door ons besproken, en nog heel veel andere, woorden duidelijk zien — bestaat hierin, **dat God in Jezus Christus zich, met al de schatten die in de Heiland zijn, in dat woord aan ons wegschenkt**.

Het krachtigste, diepste en rijkste van het woord is dat God ons daarmee aangrijpt en veroordeelt maar tegelijk ook rechtvaardigt, vernieuwt en voor eeuwig tot zijn kinderen maakt. Het is dit dat God in Christus door zijn Geest daarin zijn hart voor ons opent, ons met zijn genade overwint en opneemt in een eeuwige liefdegemeenschap met zich. Het is dit, dat Jezus Christus door zijn Geest daarmee bewerkt dat Hij in ons en wij in Hem leven. Kortom, het krachtigste, diepte en rijkste van Gods in de Schrift tot ons komend woord is dat het naar zijn eigenlijke aard, functie, „ambt” **zaligmakend** is, een **genadewoord**, een „**zaad der wedergeboorte**”, een „**spijze der ziel**”. Of om het met een woord van Paulus te zeggen: een **kracht Gods tot behoud**.

Om iets van deze diepste en eigenlijke dimensie in functie van Gods woord in het werk der verlossing dat Jezus Christus tot stand brengt te verstaan, kan misschien de volgende „gelijkenis” een beetje helpen.

Als een jongen tot de zekerheid kwam dat hij een meisje liefheeft en haar daarom tot zijn vrouw begeert, zal hij haar tenslotte „vragen”.

Dat wil zeggen: Hij zal dat meisje op de één of andere wijze zijn liefde „verklaren”. Zo zeggen we dat. Dat betekent: hij zal een „woord” tot dat meisje spreken waarin hij haar verzekert — hoe hij dat formuleert is een zaak van minder belang — dat hij haar liefheeft.

Zo'n woord, dat begrijpt ieder, is veel meer dan een „mededeling”, het vertellen van een „waarheid”. Zeker, dat is het ook. Maar het is toch veel en veel méér. Het is een „aanval” op dat meisje. Een poging om haar te winnen. Een worsteling om haar tot wederliefde te bewegen.

Als de liefde van die jongen echt en dus zijn woord waar is draagt die jongen in dat woord van hem de liefde van zijn hart naar dat meisje toe. Hij **schenkt** haar in dat woord zijn liefde.

Die liefde is evenwel geen „zaak”, geen „ding” dat men inpakken en zo overhandigen kan. Neen, als die jongen inderdaad aan dat meisje zijn liefde schenkt geeft hij in zijn woord **zichzelf**, met alles wat hij is en heeft, met alles wat hij worden en krijgen zal, naar lichaam en ziel, en voor heel zijn leven aan dat meisje.

Zie, dát alles **geeft** die jongen in zijn woord, zijn liefdeswoord. Dat alles **doet** hij met dat woord. Hij is zichzelf in en met en door dat woord aan het meisje van zijn hart **kwijt geraakt**. Dat meisje kan nu zeggen: die jongen is **mijn** jongen en hij **blijft** mijn jongen, want hij heeft zijn „woord” aan mij gegeven. En als iemand haar wil wijs maken, dat die jongen haar ontrouw is, zal ze dat afwijzen met de triomfantelijke verzekering: Dat bestaat niet, want hij heeft zijn woord aan mij gegeven!

* * *

Gaat die jongen voor lange tijd ver weg, dan zal hij zijn meisje „schrijven”. Hij zal haar precies vertellen hoe het met hem is, wat hij denkt, voelt, verlangt. Hij zal ook schrijven over alles wat hij leeft: over de mensen die hij ontmoet, het werk dat hij verricht, de landen en steden die hij bezoekt, de boeken die hij leest enz. enz. De brieven van zo'n jongen, als

het tenminste een levende, intelligente vent is, zullen een bont en boeiend beeld vertonen. Maar al die zakelijke mededelingen omtrent mensen, gebeurtenissen, toestanden, belevingen zijn toch als zodanig niet de **essentie** van deze brieven. Neen, dat is dat heel speciale, dat die jongen in zijn brieven, in **alles** wat hij daarin vertelt, zijn hart voor dat meisje opent. Het is dit, dat hij door middel daarvan steeds weer zijn liefde naar dat meisje laat uitgaan, dat hij daardoor haar liefde levend houdt en doet groeien en bloeien, dat hij zo zón brengt in het leven van zijn uitverkorene en haar helpt en zo nodig draagt en troost.

Kortom, die brieven zijn gemeenschapsoefening, liefdebetoon, een elkaar vasthouden en gelukkig maken, een elkaar dringen naar de toekomst waarin de volle liefdebeleving komen zal.

Als de liefde van die jongen verflauwt of verdwijnt schrijft hij misschien nog een lange tijd zijn brieven. Die zijn dan misschien ook nog wel even lang en bont als vroeger. Maar dat meisje voelt onmiddellijk dat de geur, de kleur, het eigenlijke uit die brieven verdwenen zijn. Ze bevatten misschien nog precies zoveel „mededelingen” en „waarheden” als vroeger. Maar ze zijn niet meer de vertolkers, de dragers van de „liefde des harten”. Ze lijken meer op het neutrale nieuws uit de krant of van een reportage. Maar het woord van die brieven heeft het „krachtigste, diepste en rijkste” van het woord verloren. Die diepste dimensie ervan is afgesloten of verdroogd.

En als omgekeerd: als dat meisje niet meer van die jongen houdt interesseren zijn brieven haar ten slotte niet meer. Ze laat ze lang ongeopend liggen. Als die jongen goed schrijft kan ze misschien zijn verhalen nog wel een beetje geboeid of geamuseerd lezen, maar de liefde die uit zijn woorden opglanst merkt ze niet meer of interesseert haar niet meer. Wat haar vroeger het meest boeide waarom zij naar die brieven greep, waarom ze „er op leefde” — dat laat haar dan onverschillig, dat irriteert haar zelfs. En dat brengt er haar uiteindelijk toe die brieven te weigeren.

Dit is een flauw beeld, een zeer flauw beeld van wat het woord dat de levende God in Christus door de Geest tot de zijnen spreekt en wat Hij daarmee aan zijn volk wil schenken en daarin wil doen — en ook van wat de mensen in hun ongelof daar heel dikwijls mee doen.

C.V.

De Theologische Hogeschool en studententekort

De jaarlijkse schooldag is weer achter de rug. En de opkomst heeft gelijk in andere jaren getoond welk een grote plaats de opleiding tot de dienst des Woords heeft in de harten van de leden der Gereformeerde kerken. Dat is voor een inrichting voor hoger onderwijs een zeldzame en kostbare zaak. Het medeleven der kerken blijkt echter ook nog op andere wijzen: de waarlijk niet geringe kosten voor de instandhouding der Hogeschool worden door de kerken met ruime hand opgebracht. Met financiële moeilijkheden en tekorten had de Hogeschool nimmer te kampen. En dat zegt wat, wanneer men bedenkt dat zij wat haar wetenschappelijk personeel betreft ruim is voorzien, vijf hoogleraren en vier lectoren verrichten het wetenschappelijk werk. De school heeft voorts een bibliothecaris, een pedel en een huisknecht. En behalve de kosten aan dit alles verbonden, wordt jaarlijks nog een bedrag van pl.m. 20.000 gulden samengebracht voor de uitbreiding der bibliotheek.

• Dat zijn alles verblijdende zaken.

Door de nieuwe cursus werden afgedacht van één spaans student, drie nieuwe studenten ingeschreven, in 1962 vier, in 1961 vier, in 1960 vier, dat wil zeggen dat er thans voor de propaedeutische studie drie en voor de theologische leergangen twaalf collegelopende studenten zijn.

Nu is dat voor de gang van het wetenschappelijk werk niet zo tragisch. Natuurlijk begeert een hoogleraar een gevulde collegezaal. Zoals een dominee graag een gevulde

kerk heeft: „want van lege kerken droomt nooit 'n vroom gemoed”. Maar ook 'n gevulde kerk is nog geen garantie voor een bezielde preek en een lege collegezaal behoeft het peil van een college nog niet te drukken. Toen in 1880 de Vrije Universiteit haar poorten ontsloot moest de hoogleraar dr D. P. D. Fabius in alle onderdelen er de juridische encyclopaedie doceren voor zegge en schrijve één student. Maar de hoogleraar stond in de kathedraal en redevoerde alsof een grote wolk van getuigen rondom hem was en sprak zijn gehoor aan met: *Mijne heren!* De vonken spatte er af. Heel anders dan soms in andere hoorzalen waar des hooglerars betoog voortspijpelt voor een verveeld en slaperig gehoor.

Maar er is een andere zaak die wel zorg verwekt. Gereformeerde mensen hebben niet alleen de leuze: „de kunst om de kunst”, maar ook die van „de wetenschap om de wetenschap” verworpen. In de lang verleden dagen toen het algemeen kiesrecht nog onbekend was en slechts weinige bevoorrechten ter stembus trokken, zochten de rasechte politici „het volk achter de kiezers”. En rasechte hoogleraren zoeken „het volk achter de studenten”. Het gaat er om dat de kerken van dienaren des Woords worden voorzien. Daarvoor onderhouden ook de kerkleden naar zondag 38 van de catechismus de Theologische Hogeschool. Zij doen dat waarlijk niet voor de beoefening van de wetenschappelijke theologie op zichzelf. Daarvoor offert het kerkvolk zijn geld niet. Het wil predikanten hebben. Zo staat het ook in Zondag 38: „dat de kerkdienst of het predikambt en de scho-

len onderhouden worden". Het predikambt en de school. En lege collegezalen betekenen in de toekomst lege kansels. Of kansels met „een papieren dominee." Preeklezen.

De kerken tellen op het ogenblik 309 predikantplaatsen en 252 dienstdoende predikanten, dus 69 vacatures. Rekent men met het feit dat er meerdere kleinere kerken zijn die een predikant hebben in combinatie en andere, die niet beroepen kunnen, maar die toch regelmatig voorziening hebben in de dienst des Woords, dan is de toestand nog niet zó ongunstig. Maar de situatie kan en zal snel veranderen. Van de dienstdoende predikanten zijn er 33 de vijftig jaar bijna gepasseerd, 35 de vijf en vijftig, 17 de zestig en 4 de vijf en zestig. Dat betekent dat binnen 10 tot 15 jaar — afgedacht van eventuele sterfgevallen — 56 tot 89 vacatures te wachten zijn. En als de toevloed van studenten niet snel toeneemt zullen deze vacatures op geen stukken na door jonge predikanten worden opgevuld.

Dat is niet minder dan een noodsituatie.

Waarvoor de noodklok moet worden geluid.

De oorzaken wegnemen

Waar ligt de oorzaak van dit tekort aan studenten?

We geloven er enkele te kunnen aanwijzen.

In de eerste plaats ligt daar de kwestie van de predikantstractamenten. In vele pastorien leeft men op de rand van de armoede. Indien men niet reeds over die rand heen is. In ons maatschappelijk bestel behoren — de uitzonderingen daargelaten — de dominees tot de „achtergebleven gebieden". Het komt voor dat het tractement van een predikant dat van een bekwaam en geschoold arbeider niet haalt. Daarbij wordt niet gerekend met het feit dat de eerste allerlei sociale voorzieningen (ziekenfonds-, ziekenhuisverzekering, vakantiegeld e.d.) mist en bovendien uit zijn tractement allerlei „bedrijfskosten" bestrijden moet: aanschaf van boeken, schrijven portokosten, abonnementen op meerdere bladen en vaktijdschriften, inrichting, verlichting en verwarming van de studeerkamer, vervoer, bezoek aan de pastorie, terwijl ook aan kleding hogere eisen worden gesteld. Mensen, die zelf via de bonden en zo over goede inkomsten beschikken moeten de herinnering aan deze stand van zaken vooral niet materialistisch vinden. De maatschappelijke achterstand wordt nog groter wanneer men het predikantstractement vergelijkt met de salarissen van onderwijzers met dienstjaren, hoofden van scholen, leraren bij 't u.l.o., het m.o. of het v.h.o. en ambtenaren van wat hogere rang. Het peil van de tractementen is zo laag dat meer dan een keer een predikant nadat hij zijn ingevuld aanslagbiljet voor de inkomstenbelasting had ingevuld, door de inspecteur op het matje werd geroepen, verdacht dat hij het biljet niet naar waarheid had ingevuld.....

Dat vooruitzicht werkt nu op onze jonge mensen niet bepaald prikkelend tot de keuze van het predikantschap.

Nu is het mij als ik over deze zaken schreef, meer dan één keer gebeurd dat mij de vraag werd gesteld: maar iemand moet toch geen dominee willen worden om het geld? Waarop ik antwoordde en nog antwoord: dat nog nooit een jonge man de kans heeft gehad om predikant te worden met het oog op maatschappelijk succes. En aan hen, die dit alles maar weinig „Geestelijk" vinden zeg ik: laat men nu eindelijk eens zo Geestelijk worden dat men naar de eis van Gods Woord de dienaren des Woords, die zulks nog niet hebben, van behoorlijk levensonderhoud voorziet.

Toch ligt hier m.i. de belangrijkste oorzaak niet. Jongelui zijn door de band meestal nog niet zo gevorderd in begeerte naar geld, dat zij de beroepskeuze van mogelijk succes laten afhangen. Zij volgen meestal nog wel de stem van het hart.

Een tweede oorzaak dat het aantal studenten terugloopt is ongetwijfeld dat veelmeer dan vroeger voor andere studierichtingen royale studiebeurzen tot f 3000,- per jaar beschikbaar worden gesteld. Menig arm theologisch student komt daar lang niet aan toe. En heeft bovendien het risico dat hij als hem straks een pastorie wordt aangeboden, hij zich voor de installatie diep in de schulden kan steken.

In de derde plaats werken de vele moeilijkheden in het kerkelijk leven ontmoedigend op vele jongere studerende. Het kerkelijk leven heeft zich sedert de vrijmaking voortgesleept van de ene naar de andere crisis. Heus, vele jongeren begrijpen van deze dingen niets. Ze kunnen voor een strijd over zaken, die zij als onwezenlijk aanvoelen, niet warm worden. Meer dan een predikant moet zich in de kerken een behandeling laten welgevallen, die iemand in het veel meer beschermde maatschappelijke leven niet overkomt. Gemeenteleden schrijven de meest beledigende dreigbrieven als de zaken niet naar hun zin gaan, reageren hun eigen onlusten maar op de dominee af en houden als dat niet helpt, hun kerkelijke bijdrage in of gaan „de kerkelijke weg van artikel éénendertig maar eens op. Moeilijkheden zijn er in vele gemeenten. Schorsingen vinden plaats volkomen in strijd met alle kerkelijke afspraken. Als het zo uitkomt „voor onbepaalde tijd". Hier en daar is een niet onbedenklijke groepsvorming, hier en ginds vergaderen de broeders apart. En waarom?

O, als het ging om Gods Woord, om het evangelie, om de fundamenten der kerk! Menige jonge man zou popelen om zich in DIE strijd te werpen en mee te doen. Maar nu wordt er gevochten om meningskwesies, groepsbelangen, Rechthaberei, gelijk willen krijgen. De manier waarop men elkander af-tuigt is zonder meer onchristelijk. De ver-dachtmaking ergerlijk.

Daar liggen de oorzaken.

En die worden door een Schooldag niet weggenomen.

Desnoods minder schooldagbezoekers en meer studenten.

We moeten ons bekeren.

In de verzorging der predikanten.

In de ondersteuning van studenten.

In heel ons kerkleven.

De ergernissen wegnemen.

In de samenkomsten onzer gemeenten wordt gebeden voor de Theologische Hogeschool. Ook voor de studenten. Ook om studenten? Het gaat straks met de voorziening in de dienst des Woords niet goed.

Artikel 19 van de kerkorde zegt: de gemeenten zullen, voor zoveel nodig, arbeiden, dat er studenten in de theologie zijn, die door haar onderhouden worden.

Aan die afspraak is niet voldaan door een paar keer per jaar een dubbetjescollecte te houden. De zaak van de voorziening in de komende vacatures moet de gemeenten veront-rusten.

Dat moet gaan leven onder ons.

En het gebed moge rijzen dat de HEERE geve dat ook onze hoogleraren en lectoren zo mogen arbeiden, zó één in geest en streven, dat er een roep uitga van de Hogeschool en vele jonge mannen zeggen: daar wil ik heen!

Ga daarbij ook een voortdurend gebed op voor het herstel van professor Jager.

God doe zijn aangezicht genadig over ons lichten en Hij zij ons goed.

G. Visee.

Van het kleine koude front

I

Bespreking van het gelijknamige boek van J. B. Charles, in 1963 als reuzen-pocket verschenen bij de Bezige Bij te Amsterdam.

Dit boek, grotendeels bestaande uit verzamelde artikelen, eerder gepubliceerd in het litterair tijdschrift „Maatstaf", is in zekere zin een vervolg op „Volg het spoor terug", dat tien jaar eerder bij dezelfde uitgever verscheen. Dit boek werd indertijd door drs. D. J. Buwalda uitvoerig in „Ruimte" besproken (jaargang 1954-'55). Het lijkt mij niet ondienstig ter informatie van onze lezers, daaruit enige gegevens over te nemen. Volledigheids-halve zij medegedeeld dat ondergetekende deze gegevens hier en daar — de personalia betreffende — meende te moeten aanvullen.

Hier volgen ze dan:

„J. B. Charles is de schuilnaam van prof. mr. dr. W. H. Nagel, thans hoogleraar in de criminologie (misdaadkunde) en de straf-rechtsociologie aan de Rijksuniversiteit te Leiden. Hij werd in 1910 te Zwolle geboren, verhuisde jong naar Haren (Gr.), was daar dooplid van de Geref. kerk (in de tijd dat dr. S. P. Dee en ds. H. Volten haar dienden), bezocht een christelijke school en het Willem Lodewijk Gymnasium te Groningen, studeerde rechten en promoveerde in 1949 op het onderwerp „De criminaliteit van Oss". In de oorlog had hij eerst een positie bij het Openbaar Ministerie, leidde tucht-rechtspraak voor de voedselvoorziening (tegen clandestiene slachters, zwarthandelaren e.d.), voerde de ondergrondse strijd onder diverse schuilnamen en wist vóór zijn terechtstelling op koelbloedige wijze te ontkomen. Zijn verdiensten in de illegaliteit werden erkend doordat hem werd toegekend het „certificat of commendation", ondertekend door Eisenhower, „for brave conduct while acting under my orders", welke hoge onderscheiding hij beleefd doch prompt terugstuurde, hetgeen hij in zijn boek motiveert door als zijn oordeel uit te spreken dat „er gedecoreerd werd om de norm te vervalsen ten behoeve van diegenen die onder de maat bleven". Van belang is ook voor zijn inzicht, dat hij als zijn overtuiging uitspreekt dat „de belangrijkste soort van illegaliteit niet die is geweest van gewelddadig verzet, maar die van de barmhartigheid, die van loyaliteit met de vervolgd". Charles begon te publiceren in een gronings studentenblad, werd later medewerker van „Podium" en gaf uit een novelle „Ontmoeting in den vreemde" en enige gedichtenbundels.

(„Zendstation" en „Terzinen van de Mei", later verzamelwerk: „Gedichten"). Daarvan werd indertijd „Ontmoeting in den vreemde" door mij (P.A.H.) gerecenseerd in het literair maandblad „Ontmoeting" (Bosch en Keuning) waaruit ik meen te moeten aanhalen: „Dit knap debuut is ondenkbaar zonder een uitstekende intelligentie, resten van een provincialistische J.V.-mentaliteit en een leerlingenschap van Kafka en Vestdijk." Ik geef dit citaat omdat Charles in al zijn werk trouw blijkt te blijven aan zijn grondlijnen. Hij is de schrandere en scherpzinnige ontleder van mensen en toestanden en voortdurend geeft hij er openlijk blijk van zich allerminst te schamen voor zijn gereformeerde opvoeding in een ietwat landelijke sfeer en in een ietwat landelijke tijd.

In „Volg het spoor terug" maakt hij er geen geheim van reeds vroegtijdig met een soort predikeren te hebben afgerekend (blz. 74): „Toen een dominee mij te vaak ontwijkend antwoordde, viel zijn hele geloof bij mij als serieuze mogelijkheid voor het leven uit."

Charles is thans meelevend lid der N.H. kerk en kan min of meer tot de „doorbraak-groep" worden gerekend. Dat hij als knaap en als jongeling zeer bewust het gereformeerde kerkelijke leven heeft gevolgd zal nog vaak in deze bespreking kunnen blijken en in zijn harde strijd voor waarheid, recht en waarachtigheid blijft hij onmiskenbaar een militante calvinist.

Voorts mag ik mijn lezers niet onthouden dat Charles in zijn eerste boek een compliment uitdeelt aan de vrijgemaakten (of bezwaarden) daar deze naar verhouding nog meer illegale werkers opleverden dan de synodalen, die het op hun beurt weer wonnen van de hervormden, terwijl een opvallend hoog percentage NSB-ers afkomstig was uit (overwegend niet-practiserende) roomse kring. Dit doet natuurlijk niets af aan het feit dat ook vele roomse landgenoten voortreffelijke verzetslieden zijn geweest en nobele martelaars in hun rijen telden. Een socioloog ontkomt nu eenmaal niet aan generaliseren, maar zodra de verschillen opvallend (significant) zijn, hebben zij zeker iets en misschien veel te zeggen.

In „Van het kleine koude front" dan leren we Charles opnieuw kennen als de felle polemist, de onverzoenlijke nazi-vreter, de man die profetisch blijft waarschuwen dat de tijd van het vervloekte en goddeloze nazi-dom niet voorbij is maar dat de infectie-haarden nog krachtig doorwerken, zelfs in ogenschijnlijk vrij ongevaarlijke groepen die persie uit-

oefenen op de openbare mening (perswezen) of in de politiek achter de schermen. Zelfs als hij voor ontspanning op reis is overvalt hem weer de moffenhaat. We lezen op blz. 93:

„Wij rijden door Tirol. Voor mij is het de eerste keer... Wij hadden thuis een citer. Een van de liederen was vertaald:

God behoeve Franz den Keizer
Onzen goeden keizer Franz
Hoog als Heerscher hoog als Weizer
Staat hij in den Glorieglans.

Wat een „Weizer” is mag nog steeds de droes weten. De herinnering aan dit lied heeft mij in mijn herinnering ondanks alles nog altijd vroom in de oren geklonken, totdat ik van Silvio Pellico las, over hemzelf en over zijn gevangenen kameraden. Opstandige Italianen, rebels tegen deze vreemde Oostenrijker. Franz kreeg zijn tegenstanders ten slotte wel in de gevangenis, die goed vochtig en donker was, waar ze als dieren aan de wand gekettingd lagen. Ze mochten niet lezen. Ook niet in de Bijbel. Als Maroncelli een gezwel krijgt aan het been, wordt hem dit (niet het gezwel, het been bedoel ik) in de cel, in Pellico's aanwezigheid, geamputeerd. En onze goede Kaiser Franz (God behoeve hem? — de duivel zal hem gehaald hebben!) liet jaar in jaar uit elke week informeren of die rot-italianen wel be-roerd genoeg zaten, of hun voetboeien wel stevig zaten, enzovoort.”

We onderbreken even de auteur. Dit is een treffende passage, nietwaar, die ons veel leert omtrent de auteur maar niet minder over die goede Kaiser Franz, die na het drama van Mayerling verzuchtte dat niets hem bleef bespaard. Midden in de eerste wereldoorlog stierf hij, de ondergang van de Donau-monarchie bevredend. Gewis, er is een God die leeft en op deez' aard Zijn vonnis geeft. Het keizer- en koninkrijk werd van Habsburg gescheurd en Franz had voor de beide resterende jaren niet eens een opvolger in de rechte lijn, een zwak en wispelturig neefje, geringeloorde door de heerszuchtige keizerin Zita werd belast met de veel te zware kroon van de dubbelmonarchie. En diens zoon, Otto, één der braafste huisvaders uit het Habsburgse huis, mag zich niet eens vestigen in het land van herkomst.

Charles gaat verder:

„Ook in het vriendelijke Iselsberg kan de bruine ergernis je weer overvallen. De waling is deze keer purperbruin. (Bruin van de nazi-bruinhemden, purper als officiële kleur der roomse kerk. H.) In Iselsberg staat een klein kerkje met een fraaie gedenkplaat, waarop staat: Die Heimat Ihren Helden. In het midden biedt Jezus, in marmer reliëf, de laatste hulp aan een overlijdende soldaat. Deze houdt zijn geweer nog stevig omkneld.

... Het is een schande, een purperbruin schandaal, deze plaat op de godshuismuur! „Helden!” Op zijn slechts de criminelen van het dorp, die plezier hadden in het vernielen en doodslaan. Op zijn best de zielige bange knullen, die de dienst aan hun koning, keizer, diktator, of wat voor een gevaarlijke clown het geweest mag zijn, niet hebben durven weigeren. Waarschijnlijk is er al weer een klein Hitlermisdienaartje in deze rotkerk, in dit vriendelijke rot-dorp. Als Jezus er dan beslist bij moet, dan hoorde hij er bij te staan met een vermanende hand: „Pas op, zo vergaat het je, als je uit doodmaken gaat in landen, waar je niks te maken hebt.”

U merkt het al, waarde lezer, er wordt weer eens in de nederlandse litteratuur gescholden als sinds Van Deyssel niet meer het geval is geweest. Maar het gaat Charles niet om litteratuur, het gaat hem om de bloedige ernst van het bestaan. En de mensen met een beroepsgeheim (criminologen, psychologen, psychiaters, artsen), zij kunnen weten dat er geen gevaarlijker gift is geweest, dat mensenzielen heeft verwoest en mensenlevens blijvend met sadisme (altijd gepaard aan onvoorstelbare individuele lafheid) heeft verpest dan in het goddeloze, grofheidense, anti-semitische nazisme het geval is geweest. De voorbeelden liggen voor het grijpen in de geheime archieven van de beroepsgeheim-bewaarders en duizenden brave landgenoten kunnen nog te lijden hebben van het tuig dat is opgevoed tot een leven van pesten, treiteren, denigreren, slaan en doodslaan van medeburgers en familieleden. We spreken de goeden (in dit geval de waarachtig-bekeerden) niet te na.

Het kleine koude front is actueel, maatschappelijk en particulier.
(Wordt vervolgd).

Rotterdam

P. A. Hekstra

Onze Eredienst

I

De laatste jaren is er een toenemende belangstelling voor de liturgie in de kerk. Dat is beslist niet alleen het geval in de kringen van de eigenlijke liturgische beweging, ook in gereformeerde kring is er op dit gebied heel wat geschreven en ook wel geëxperimenteerd. Het leek ons daarom goed in een kort artikel enkele belangrijke punten uit het liturgisch gesprek aan de orde te stellen. Voor nadere studie verwijzen wij naar het nog altijd waardevolle boek van dr. A. Kuyper, **Onze eredienst**, uit 1911 en voor modernere literatuur naar het oriënterende en interessante boekje van ds. G. van Rongen, **Zijn schone dienst**, uit 1956 en het wat bredere **Liturgische oriëntatie** van de hervormd-gereformeerde dr. H. Jonker uit 1962. In grote trekken bevat dit laatste boek de zaakrijke radiolezingen die deze auteur voor de microfoon van de NCRV hield.

Om te beginnen: ons woord eredienst is een vertaling van het griekse woord leitourgia, dat wij in het nederlands ook gebruiken in het woord liturgie. Het woord betekent in het grieks oorspronkelijk staatsdienst, dienst aan het volk. In die zin komt het in het N.T. voor in Romeinen 13 : 6, waar van de magistraten gezegd wordt dat zij liturgen van God zijn, in hun werk van belastinginvordering voortdurend actief. Daarnaast kreeg het woord in het nieuwtestamentisch grieks al spoedig de betekenis van cultische dienst. Zo wordt de oudtestamentische offerdienst in de tabernakel liturgie genoemd (Hebr. 9 : 2; 10 : 11), de dienst van Zacharias in de tempel eveneens liturgie (Luc. 1 : 23). De priesterdienst van onze Heiland in de hemel (Hebr. 8 : 2, 6) ter rechterhand Gods heet liturgie, de engelen zijn liturgische geesten tot dienst uitgezonden

om dergenen wil die de zaligheid zullen beëven (Hebr. 1 : 14). Opvallend is dat het woord in het Nieuwe Testament niet wordt gebruikt voor wat wij onder zondagse eredienst verstaan. Die heet eenvoudig: het verzameld zijn in de naam van Jezus Christus (1 Cor. 5 : 4; Hand. 4 : 31) of het samenkomen der gemeente (1 Cor. 11 : 18; 14 : 23). Zelfs wordt voor de christelijke samenkomst der gemeente wel het woord synagoge gebruikt (Hebr. 10 : 25): wij moeten onze eigen synagoge niet nalaten. Hetzelfde woord gebruikt Jacobus: indien er iemand in uw synagoge komt (Jac. 2 : 2). Later toen de breuk met de joodse synagoge definitief werd, liet men dit woord weg.

We vinden het woord liturgie voor de christelijke eredienst wel reeds in de alleroudste christelijke documenten, kort na de voltooiing van het Nieuwe Testament geschreven. Ook in de reformatietijd bleef het woord bij de gereformeerden in gebruik. Daarnaast kwam toen op de uitdrukking dienst des Woords, die al spoedig burgerrecht verkreeg en behield: het is dan ook een schone benaming voor onze zondagse samenkomsten.

Eén van de eerste en centrale vragen, die zich op dit gebied voordoen, is deze: hoe is nu onze tegenwoordige zondagse eredienst in de onder ons gebruikelijke vorm ontstaan? Wat is daarvan de achtergrond? Hoe zijn wij tot deze gang van dienst met Schriftlezing, gezang, gebeden en zegenspreuken, Woordverklaring en sacramentsbediening gekomen? Het antwoord hierop is bij allen die zich in deze kwestie verdiept hebben, vrijwel eenstemmig. Er zijn drie bronnen, waaruit de elementen van onze eredienst zijn geput en die geleid hebben tot de huidige vorm van de dienst des Woords. De eerste oorsprong ligt bij de oud-joodse synagoge; vervolgens bij de

oud-christelijke kerk van de eerste eeuwen en in de derde plaats bij de reformatie van de zestiende eeuw. Zij hebben tezamen bijgedragen tot de huidige gang van de zondagse dienst. Er is dus allereerst een nauw verband tussen de christelijke eredienst en de oud-synagogale dienst. Men denke slechts aan het optreden van onze Heiland in de synagoge te Nazareth (Luc. 4), waarbij Hij uit de boekrol van Jesaja las. Maar niet alleen in het heilige land, over heel de toenmaals bekende wereld hadden de joden in die tijd hun synagogen. In de diensten in deze synagogen werden de Schriften gelezen en verklaard en de Psalmen (natuurlijk onberijmd!) zingend geciteerd. Vooral ontleende de oud-christelijke kerk deze Psalmen voor haar eredienst aan de synagoge. Ze werden responsorisch gezongen. D.w.z.: de voorganger zette in en zong reciterend een deel van de Psalm, het volk zong dan het overige deel. Sommige Psalmen leenden zich daar bijzonder goed voor. Zo Psalm 134, waarin de priesters door het volk worden toegesproken: Komt, prijst de Here, alle gij knechten des Heren, die des nachts in het huis des Heren staat. Heft uwe handen op naar het heiligdom en prijst de Here. Daarop antwoorden dan de priesters: De Here zegene u uit Sion, Hij, die hemel en aarde gemaakt heeft. Ik denk ook aan Psalm 136 met zijn machtig refrein, vele malen herhaald: want zijn goedertierenheid is tot in eeuwigheid. Er zijn andere doxologieën (lofprijzingen) die op die manier ook in de eredienst van de oud-christelijke kerk terecht kwamen: het driemaal heilig uit Jesaja 6 dat we terugvinden in Openbaring 4 en 15, waarin doxologieën uit de oudste eredienst van de christelijke kerk resoneren. De Heiland heeft zich verder bij de instelling van het avondmaal aangesloten bij de oud-joodse gebruiken. Zo vroeg de oudste zoon bij de viering van het Pascha, na het eten van de ongezuurde koeken en de bittere kruiden: wat is dit voor een gebruik? Dan nam de vader een stuk brood en zei: dit is het brood der ellende dat onze vaders moesten eten, toen zij uit Egypte trokken. In aansluiting bij dit gebruik sprak Christus de bekende woorden: dit is mijn lichaam dat voor u gegeven wordt.

Zo schonk de oud-synagogale joodse eredienst ons in de liturgie de Schriftlezing en de Psalmen. Daarnaast ontwikkelde zich al vroeg de oud-christelijke eredienst. Uit de periode vóór het concilie van Nicea (325) is ons van de eredienst van de oude kerk maar weinig bekend. Zij leefde in die tijd onder het kruis der vervolgingen en kon slechts in kleine groepen samenkomen. Zodoende waren er geen grote kerkgebouwen en de samenkomsten der gemeente maar beperkt en vaak in het verborgen. Toch zijn er oud-christelijke auteurs als Justinus Martyr, Hippolytus en de clementijnse liturgie, die ons vrij volledig over die alleroudste vorm van christelijke eredienst inlichten. Schriftlezing en lied namen ongetwijfeld een belangrijke plaats in deze eredienst in. Daarnaast kwam de Woordverkondiging en de sacramentsbediening. Wel had men nog niet de preek in de ons thans bekende vorm. Men gebruikte de z.g. homilie: een eenvoudig en concreet aansprekend bijbels onderricht, zoals wij dat nog kennen b.v. in de Bijbellesing of in de toespraak bij een begrafenis, of soms ook in de korte preek vóór de avondmaalsviering. De voornaamste plaats in deze diensten had echter de viering van het heilig avondmaal. Men nam daarbij zelf de gaven van brood en wijn mee naar de samenkomsten. Daarmede gebruikte men dan eerst de z.g. liefdemaaltijd, waarvan ook Paulus in de eerste brief aan de Corinthiërs spreekt. Vervolgens deelde de presbyter in de eigenlijke avondmaalsviering de gaven van brood en wijn uit, na Gods zegen er over te hebben afgesmeekt. Dat alles geschiedde in de vertrekken van particuliere woningen, in catacomben of schuren.

Toen het christendom staatsgodsdienst werd, na Constantijn de Grote, kwam in dit alles een grote verandering. Men kreeg toen voor de publieke eredienst de beschikking over de z.g. basilieken, grote gebouwen waarvan aanvankelijk recht gesproken was en die nu voor de kerkdienst werden ingericht. Naar de grondvorm van deze basilieken zijn tot diep in de Middeleeuwen de christelijke kerken gebouwd: in deze omgeving is de Plechelmuskerk te Oldenzaal daar nog een voorbeeld van. De eredienst verloor nu zijn aanvanke-

lijk eenvoudig karakter en werd uitbundig. Schriftlezing en gezang bleven gehandhaafd, zoals in de oud-christelijke dienst maar het kreeg alles een veel meer uitgebreid karakter. Vooral de avondmaalsviering groeide uit en ontwikkelde zich tot wat wij heden kennen als de roomse mis. Het zou veel te ver voeren deze ontwikkeling gedetailleerd te schetsen. Het is in ieder geval een feit dat de oud-testamentische offer- en priesterdienst een grote invloed oefende op de gestalte die nu de christelijke eredienst verkreeg. Het avondmaal onderging in de leer van de transsubstantiatie een diepgaande verandering die weer invloed had op de manier waarop het bediend werd. De presbyter of episcopus die het bediende, werd onder invloed van deze leer tot de priester die metterdaad het lichaam en bloed des Heren offerde. Paus Innocentius III kondigde tenslotte in 1215 op het vierde lateraans concilie het dogma van de transsubstantiatie af en het zou tot op onze tijd duren vóór zich in de roomse kerk andere tendenzen omtrent de leer van het avondmaal gingen voordoen. De huidige vorm van de mis lag toen echter reeds vast. Deze is n.l. definitief vastgesteld door paus Gregorius de Grote omstreeks 800 en ze is in deze streken ingevoerd door keizer Karel de Grote. De huidige mis, zoals deze heden in de roomse kerken gevierd wordt, is in grote trekken nog gelijk aan die welke door keizer Karel werd ingevoerd. Geen wonder dat er ook bij Rome behoefte is aan liturgische vernieuwing! De roomse mis doet zich aan ons, reformatorische christenen, bij oppervlakkige waarneming voor als een bont en onordelijk geheel van allerlei vreemde handelingen. Bij bestudering blijkt ze echter een weloverwogen geheel te zijn, dat in hoofdzaak bestaat uit de volgende handelingen: a. een gebedsdienst, bestaande uit een reeks gebeden; b. Schriftlezing van Evangelie en epistel naar een voor iedere zondag vastgestelde pericoop; c. de homilie: een korte predicatie; d. de eucharistie: het offer des Heren met de communie (het deelnemen van de gemeente door het eten van de ouwel) en tenslotte de eindgebeden en de zegening. Doordat de mis in het latijn gevierd wordt, is ze voor ons zonder vertaling onverstaaenbaar en maakt ze een onbegrijpelijke indruk. Voor wie echter de hoofdtrekken kent en het latijn verstaat, is ze doorzichtig. Gezegd moet dan worden, dat de roomse kerk — helaas met de afgoderij van de transsubstantiatie — uit de oud-christelijke eredienst het grote goed van de wekelijkse avondmaalsviering behield.

(Wordt vervolgd)

R. H. Bremmer

DUBBELE VERBETERING

Een tweetal correcties zouden we gaarne aanbrengen in ons artikel „Over artikel 79 en artikel 81”. Dat niet artikel 81 maar 31 stof onzer overdenking was heeft de lezer zelf al bemerkt.

De door ons bedoelde verbeteringen zijn:

1. We schreven tot tweemaal toe — dat de kerkeraad van Groningen-Zuid, ds. Van der Ziel **publiek** voor schorsenswaardig verklaard heeft. Dat woord „publiek” kan aanleiding geven tot misverstand. Hier waren we te beknopt. Het „schorsenswaardig” werd op een samenkomst van de kerkeraad uitgesproken, en niet publiek. Dat zij dus hersteld. Alleen maar: deze uitspraak van de kerkeraad bleef natuurlijk niet geheim, ze was vrijwel terstond in de gemeente, in stad en land, in heel ons vaderland bekend. Ze werd dan ook door ds. A. van der Ziel, toen hij na deze kerke-raadsverklaring voor de eerste maal voorging in de dienst, publiek en van de kansel af beantwoord.

2. We schreven voorts dat ds. A. van der Ziel zelf niet in beroep was gegaan tegen zijn schorsing bij de classis. Thans blijkt ons dat onder de bezwaarschriften er ook een brief was van ds. A. van der Ziel.

Van een en ander acte.

Intussen hebben de lezers van ons blad reeds bemerkt dat deze correcties generlei betekenis hebben voor de gang van ons be-tog.

Dat handhaven we.

Ten volle.

G. Visee

BOEKBESPREKING

Dr. C. J. Verplanke „Subsidiëring van de Kerkenbouw”. Dissertatie. Vuga Boekery, Arnhem.

Bij de bespreking van een dissertatie is de verleiding groot ook de bij de promotie verdedigde stellingen te gaan bespreken.

Dit is zeker het geval bij het proefschrift van dr. C. J. Verplanke, die in juli 1963 (met prof. mr. H. D. van Wijk als promotor) aan de V.U. promoveerde op het onderwerp „Subsidiëring van de kerkenbouw”.

Naast de stellingen, die met het onderwerp van de dissertatie zelf samenhangen, zijn er een aantal, waarin achtereenvolgens de burge-meester, de politicus en de musicus aan het woord zijn.

Bijzonder interessant zijn de stellingen van de politicus.

Misschien ligt deze voorkeur ook wel aan de recensent.

Zo luidt stelling 14: „Het zuiver houden van de politieke verantwoordingsplicht wordt niet bevorderd, wanneer volksvertegenwoordigers tevens bestuurders zijn van organisaties door welke zij gesteld zijn”. Deze stelling lijkt me juist, hoewel ik moet bekennen ook zelf boter op mijn hoofd te hebben.

Van grote betekenis is ook de volgende stelling: „Teneinde een verder uiteengroeien van de opvattingen binnen de Antirevolutionaire Partij tegen te gaan is de totstandkoming van een antirevolutionair gesprekscentrum met regionale afdelingen dringend gewenst.”

Deze stelling zou ik graag rood onderstrepen. In A.R. kringen komt men in de regel niet veel verder dan **hoorcentra** en dat is bepaald onvol-doende.

Tenslotte nog stelling 17: „De Antirevolutionaire Partij dient het initiatief te nemen tot het openen van een gesprek met de Staatkundig Gereformeerde Partij en met het Gereformeerd Politiek Verbond, teneinde te trachten tot een zekere vorm van samenwerking te komen.”

Deze stelling acht ik minder gelukkig. Op zichzelf moge de stelling juist zijn, maar tot nu toe is elk A.R. initiatief op de onwil der anderen afgestoten. Heeft in deze situatie een nieuw A.R. initiatief nog veel zin?

Het wordt echter tijd op de dissertatie zelf in te gaan.

Verplanke heeft zijn onderzoek vrij breed opgezet.

Eerst gaat hij na op welke wijze al in het verleden sprake is geweest van financiële overheidssteun aan kerken. Op grond van dit onderzoek concludeert hij o.m., dat van een financiële scheiding van kerk en staat nooit sprake is geweest, hoewel daar in het begin van de vorige eeuw wel naar gestreefd is.

Vervolgens bepaalt hij ons bij de aard en de positie van de kerken. Het valt op, dat hij niet tot een juridische omschrijving komt. Ook het nederlandse recht onthoudt zich daarvan, eenvoudig omdat men dan tot onoplosbare theologische meningsverschillen komt.

Van bijzondere betekenis voor onze kerken is wat Verplanke vermeldt over de lijst, die het departement van Justitie bijhoudt van de kerken, die zich gemeld hebben.

Zoals bekend, konden onze kerken in het verleden niet op deze lijst geplaatst worden, omdat zij vasthielden aan de naam „Gereformeerde Kerk”. Hoewel deze lijst niet meer was dan een administratieve catalogus, werd in de praktijk door de kerken nog al waarde toegekend aan het verkrijgen van een nummer.

Dit lijstsysteem is echter sinds enkele jaren door het departement losgelaten. In plaats daarvan is een dossierstelsel ingevoerd.

Van een binnengekomen mededeling van een kerk wordt bericht van ontvangst gezonden, maar er wordt geen nummer meer verstrekt. Ten aanzien van de inboeking is het departement nu dan ook geheel lijdelijk.

Bij dit nieuwe systeem kunnen onze kerken ook onder de naam Gereformeerde Kerk worden ingeboekt, omdat men wel een eigen dossier, maar niet meer een lijstnummer ontvangt.

Het is mij overigens niet bekend, Verplanke rept er ook niet over, of onze kerken zich nu metterdaad hebben aangemeld. In elk geval kan dit nu gebeuren zonder dat men de naam Gereformeerde Kerken prijs geeft. Voor velen schijnt dit een belangrijke zaak te zijn *)

Bij de discussies over het wetsontwerp „premie kerkbouw” heeft de „lijst” van het dep. van Justitie ook nog een rol gespeeld.

Door een opmerking van Min. v. Aartsen werd duidelijk, dat de minister alleen die kerken wilde doen subsidiëren, die zich bij het departement hadden gemeld niet alleen, maar ook op de „lijst” waren geplaatst.

Toen aan de minister gevraagd werd naar de positie van onze kerken, was zijn antwoord, dat deze dan volgens art. 9 zouden moeten worden gesubsidieerd, omdat ze niet op de „lijst” stonden.

Zowel de heer Scheps als prof. Versteeg hebben er daar op gewezen, dat het uitgaan van de „lijst” geheel onjuist was.

Gelukkig bleek de minister gemakkelijk te bekenen. Tot ieders verbazing liet de minister plotseling zijn eis van ingeschreven zijn op de „lijst” weer los.

Uit de mededelingen van Verplanke meen ik echter te moeten concluderen, dat de minister de plank nog verder had misgeslagen, omdat deze lijst intussen al door een dossierstelsel was vervangen.

In het volgend hoofdstuk gaat Verplanke in op de positie van de niet kerkelijke genootschappen op geestelijke grondslag, waarbij vooral de positie van het Humanistisch Verbond opvalt.

Hoewel dit verbond slechts klein in getal is, ongeveer 12000 leden, is het zeer strijdvaardig en slaagt men daardoor steeds meer een positie tegenover de overheid te verwerven, die overeenkomt met de plaats van de kerk.

Verplanke laat hier, evenals in andere hoofdstukken, zien, dat hij de Handelingen van de Staten-Generaal is doorgesproken.

Ook de allerlaatste ontwikkelingen worden vermeld. Zo de nota van min. Visser, waarin hij voorstelt t.a.v. de humanistische verzorging van de strijdkrachten eenzelfde soort regeling te treffen als (helaas) voor de gedetineerden is getroffen.

Deze nota is echter nog niet door de Kamer behandeld. Het ware te wensen, dat de tegenwoordige (k.v.p.) minister de nota van zijn (liberale) voorganger maar terugnam.**)

Verplanke geeft in deze beschouwingen een duidelijk beeld van de opmars van het Humanistisch Verbond en helaas ook van het afnemend verzet daartegen.

Verplanke komt dan tot de (juiste) uitspraak, dat het uitdragen van een godsdienstige of levensbeschouwelijke opvatting als zodanig niet voor ondersteuning in aanmerking komt.

Daarbij sluit ook zijn eerste stelling aan, waarin financiële steun ter bevordering van de verkondiging van een godsdienstige of levensbeschouwelijke boodschap of wat daaraan dienstig is, wordt afgewezen.

Hij wil dus een a-godsdienstige verzorging van gedetineerden en strijdkrachten niet tegen gaan, maar de verantwoordelijkheid daarvoor en ook de financiering behoren z.i. te liggen bij de kerken of de levensbeschouwelijke instellingen. Daarom ook is het onjuist, dat de overheid geestelijke verzorgers aanstelt.

Ik meen, dat Verplanke hier een juiste principiële lijn aangeeft. Alleen maar, daarmee lost hij voor de praktische politicus de moeilijkheden niet op. Het is immers duidelijk, dat in de huidige situatie er geen sprake van is deze zo gewenste situatie te verwerkelijken. De overheid zal deze verantwoordelijkheid en ook de financiële hulp niet laten varen.

En hoe moeten we ons dan praktisch opstellen tegenover de humanistische verzorging?

Met Verplanke wijs ik elke gelijkstelling van kerk en humanistische organisatie af, maar moet dat ook steeds betekenen een afwijzen van elke financiële steun aan humanistische organisaties. Moeten bv. humanistische tehuizen voor de militairen geen subsidie meer ontvangen?

Hoofdstuk 5 geeft daarop een behandeling van de wet „premie kerkbouw”, waarin ook de artikelen van deze wet onder het oog genomen worden. Voor hen, die de wet zelf willen bestuderen een uitstekend commentaar op deze wet. Dit is van betekenis. Uit eigen ervaring is mij bekend, dat er over deze wet nog al wat vragen zijn.

Het laatste hoofdstuk geeft tenslotte een toetsing van de argumenten pro en contra.

Verplanke doet dit met grote objectiviteit, maar spreekt zich tenslotte tegen de subsidiëring uit.

Met deze conclusie stem ik gaarne in.

Uit de beschouwingen van Verplanke blijkt echter ook wel, dat deze zaak niet zo eenvoudig ligt.

Daar zijn ook voor de subsidiëring sprekende argumenten aan te voeren, (zo o.m. een beroep op Ex. 3, Ezra 1 en art. 36 N.G.B.) die ernstige overweging verdienen.

Ds. J. C. Sikkkel heeft zich in „Het brood der Kerk” voor subsidiëring uitgesproken.

Wanneer van S.G.P. zijde gesteld wordt, dat financiële steun in de lijn van art. 36 N.G.B. ligt, heeft men daarin niet geheel ongelijk.

Een moeilijk punt was ook, dat de kerken vrij eenstemmig voor subsidiëring (en liefst nog grotere) gepleit hebben.

Verplanke vraagt dan aandacht voor het feit, dat er ook kerken waren, die bewust geen subsidie vroegen. Zijn oogst is evenwel erg schraal. In een voetnoot noemt hij de Geref. Kerk (vrijgem.) van Enschede-Zuid. Dit is echter geen sterk voorbeeld.

Verplanke citeert het besluit van Enschede-Zuid uit Opbouw (hij laat trouwens zien, dat hij onze pers goed volgt). Wat echter noch Verplanke noch Opbouw wisten is dit, dat deze kerk ook geen mogelijkheid had om subsidie te ont-

vangen. De gemeente Enschede verstrekte n.l. geen subsidie en van rijkssubsidie was toen nog geen sprake (het was in 1957).

Het fier klinkende besluit van Enschede-Zuid was in feite zonder veel zin.

Verplanke erkent, dat de vorm, die de wet gekozen heeft voor de kerk geen onaanvaardbare overheidsinmenging brengt. Het is, zo stelt hij, ook niet aan te tonen, dat aanvaarden zonde is.

En terecht. Al kan men de gang van zaken betreuren, nu de kerken een **recht** op subsidie hebben en aanvaarding geen enkele consequentie voor de kerk heeft kan men, naar ik meen, van dit recht ook rustig gebruik maken.

Mijn bespreking van het geschrift van Verplanke is nog al lang uitgevallen. Ik geloof, dat de betekenis van dit onderwerp een brede behandeling rechtvaardigt.

Nu is het lezen van een dissertatie vaak een vermoeiende bezigheid. De inhoud is meestal zwaar en de stijl slecht.

Wanneer dit het criterium voor een goed proefschrift zou zijn, dan is het geschrift van Verplanke een mislukking.

Het is n.l. een duidelijke verhandeling in vlot geschreven stijl zonder dat dit aan de diepgang afbreuk doet.

Verplanke, bekend o.m. door zijn artikelen in „A.R. Staatskunde” en „Patrimonium” als een vaardig schrijver, die geen heilige huisjes ontziet, heeft ook in dit geschrift zijn aard niet verloochend, al zijn natuurlijk zijn uitspraken hier en daar wel eens wat voorzigtiger geformuleerd dan in een krantenartikel gebruikelijk is.

Wat echter niet minder belangrijk is, Verplanke tracht hier een in de Bijbel gefundeerde beschouwing te geven over het zo moeilijke probleem van de financiële verhouding van de overheid tot de kerk.

Het is daarom te hopen, dat velen van zijn goed gefundeerde beschouwingen zullen kennis nemen.

J. Meulink.

*) Persoonlijk hecht ik weinig aan de naam Gereformeerde Kerk. Wanneer echter Flex in Trouw van 11 sept. het doet voorkomen, dat wij ter voorkoming van verwarring de toevoeging „vrijgemaakte” dienen te gebruiken, krijg ik de neiging deze toevoeging toch maar weg te laten. Immers dezelfde verwarring kan worden voorkomen, wanneer de (synod.) Geref. Kerken een toevoeging zouden gebruiken.

**) Uit de intussen verschenen begroting is echter gebleken, dat min. De Jong zich achter deze nota stelt.

INGEZONDEN

DE KERKELIJKE WEG BEWANDELEN

I.

Al vele malen in vele jaren is er geschreven en gesproken over het bewandelen van de kerkelijke weg.

Met het bewandelen van de kerkelijke weg werd dan bedoeld de weg, die men te gaan had aan de hand van de kerkenordening, maar vooral aan de hand van besluiten van meerdere vergaderingen bij het indienen van bezwaarschriften.

Er zijn synoden geweest waarop gesproken werd over „de techniek van het bezwaard zijn”. Als men goed over deze laatste woorden nadenkt, dan moet men toch tot de conclusie komen dat dat toch eigenlijk onzin is.

De techniek van het bezwaard zijn. Als men het nu nog had over de techniek van het **opstellen** van een bezwaarschrift, dan zou dat te begrijpen zijn, al lijkt het mij toe, dat dat toch geen onderwerp is, waarover een synode zich druk zou moeten maken.

Er is een synode geweest (1893), die een tijdslemiet vaststelde voor het doen van een beroep op de zusterkerken.

Het luidde:

„Hoger beroep tegen enige uitspraak ener kerkelijke vergadering moet vóór de eerstvolgende samenkomst der meerdere vergadering, waarop men zich beroept, geschieden met kennisgeving aan de scriba der vergadering door wier besluit men zich bezwaard acht. Bij elke uitspraak moet hiervan worden kennis gegeven aan de belanghebbenden.”

In onze kerkelijke kringen, vergaderingen, mindere en meerdere, wordt ook wel gesproken over procederen, procedures, dus over een proces voeren. Maar dat is toch geen **kerkelijke** weg?

Die weg volgt men in de burgermaatschappij, maar niet in de kerk. Hier gelden andere normen.

Daar spreekt men van „hoger beroep”. Met geen tijdslemiet.

In de kerk doet men, naar de kerkenordening, de onderlinge afspraken, een „beroep” op de zusterkerken. Door dezen wordt wel een **oordeel** uitgesproken, maar geen VERoordeling, geen vonnis.

Er is in de kerk geen „hoger beroep” omdat er in de kerk geen „hogere” instantie is dan de kerk zelf.

Wanneer wij deze uitspraak verder ontleden, dan kan de kennisgeving van het aan de meerdere vergadering in te dienen bezwaar alleen maar gelden bij een bezwaar tegen een uitspraak van een **kerkeraad**, want daar is een vaste scriba. Bij een bezwaar tegen een uitspraak van een meerdere vergadering kan dat niet, omdat de vergadering, door wier uitspraak iemand zich bezwaard acht, niet meer bestaat en er derhalve ook geen scriba meer is.

Een kerkeraad is een vast lichaam. Als die niet vergadert is hij er toch.

Niet also met een meerdere vergadering. Die is er maar éénmaal. Dat is **geen** vast lichaam. Men doet wel alsof. Lees maar: „samenkomst der meerdere vergadering”. Wat is dat? Een **samenkomst** van een **vergadering**?

Een vergadering is toch een samenkomst? En een samenkomst is toch een vergadering?

Tenslotte dat kennis geven aan belanghebbenden. Het zou van weinig fatsoen getuigen als dat niet zou gebeuren. Een overbodige uitspraak dus.

In latere synoden is deze uitspraak nog eens aangehaald en toegepast bij ingediende bezwaren.

Dat was toch het bewandelen van de kerkelijke weg!

Hoe komt men er bij.

De kerkelijke weg is een heel andere.

Die ligt verankerd in de kerkenordening. En dat moet voldoende zijn.

Daar moeten geen synodebesluiten aan worden toegevoegd of de k.o. door synoden worden geïnterpreteerd, welke interpretatie dan aan de kerken wordt opgedrongen, want men moet synodebesluiten „voor vast en bondig houden”!

Wanneer men de kerkenordening wil verduidelijken of er iets aan toevoegen, dan moet men weer de kerkelijke weg volgen en via de kerken naar art. 86 een wijziging erin aanbrengen.

De vraag is of verduidelijking nodig is. Zeker sommige artikelen zouden wel gewijzigd kunnen worden of misschien ook wel verduidelijkt, maar over het algemeen genomen is de kerkenordening eenvoudig van opzet.

Als men maar leest **wat er staat** en geen dingen erin gaat leggen, die er **niet staan**.

Geen toepassing naar eigengemaakte interpretatie. Geen juridische verklaring van de artikelen of het **wetboek** artikelen waren.

We zijn in de Kerk!

En daar zal alles op **kerkelijke** wijze (art. 30) moeten geschieden en niet naar de maatstaven der burgermaatschappij, der wereld.

Heel eenvoudig opvolgen van de afspraken en meer niet!

Ik wil dit graag duidelijk maken en mij daarin aanpassen aan de huidige situatie in onze kerken. Daarbij wil ik vermijden namen te noemen om helder te laten uitkomen, dat het mij alleen te doen is om de kerkenordening te laten spreken zoals zij spreekt en zo erop te wijzen wat het wil zeggen: „de kerkelijke weg bewandelen”.

Stel voor er is een kerkeraad, die zich geroepen acht zijn dominé te schorsen.

Naar artikel 79 zal hij daarbij de hulp inroepen van de genabuurde kerk.

Er staat in dit artikel niet aangegeven HOE die hulp zal worden gevraagd. Er staat alleen maar, dat een dienaar geschorst zal worden „door voorgaand oordeel des kerkeraads en der naastgelegene gemeente”.

In de korte verklaring van Ds Joh. Jansen lezen wij hierover:

„De woorden door voorgaand oordeel des kerkeraads derzelve en der naastgelegene gemeente betekenen niet, dat de eigen kerkeraad **beslist** na het **advies** van een naburige kerkeraad gehoord te hebben, maar dat beider oordeel moet overeenstemmen. Beide kerkeraden houden een gecombineerde vergadering onder leiding van de dienaar der eigen of der naburige gemeente. In die vergadering wordt de zaak eerst onderzocht en besproken en tenslotte naar het eindoordeel der beide kerkeraden afzonderlijk gevraagd. Stemt beider oordeel overeen, dan wordt beider oordeel in één gemeenschappelijk besluit samengevat, waarmee dan de zaak is beslist. Is er echter tussen beider eindoordeel ernstig verschil, dan poge men alsnog tot overeenstemming te komen, maar blijkt dit onmogelijk, dan moet de zaak voor de classe gebracht worden en die moet dan beslissen”.

Het is een methode, maar geen bindende. Het staat niet in de kerkenordening, dat het also

moet geschieden. Het wordt dus aan de kerkeraden overgelaten.

En voor mij is het nog de vraag of deze methode wel de juiste is.

Het kan toch ook gebeuren door een schriftelijk verzoek van de schorsende kerkeraad aan de genabuurde kerkeraad, waarin dan duidelijk en klaar de gronden moeten worden genoemd, waarop de schorsing zal moeten plaats vinden. Bij zulk een schriftelijk verzoek tot medewerking en oordeelvorming is het voordeel, dat de buurman-kerkeraad geheel zelfstandig aan de hand van de stukken de zaak grondig kan behandelen en objectief kan onderzoeken zonder beïnvloed te worden door de schorsende kerkeraad, welke mogelijkheid in een gecombineerde vergadering geenszins is uitgesloten.

Het dan gevormde oordeel kan dan eveneens schriftelijk aan de schorsende kerkeraad worden medegedeeld.

De buurman-kerkeraad doet dus een uitspraak.

Stel nu, dat deze uitspraak voor de schorsende kerkeraad negatief uitvalt.

Dus de buurman-kerkeraad acht de gronden voor schorsing niet deugdelijk. Hij acht, dat schorsing niet mag plaats vinden.

Dan bestaat de mogelijkheid, dat de schorsende kerkeraad zich verongelijkt acht en dus bezwaar heeft tegen de uitspraak van de buurman-kerkeraad.

Naar artikel 31 kan hij dan, bezwaren hebbend tegen de uitspraak van een mindere vergadering, een beroep doen op een meerdere vergadering.

Niet in alle gevallen, maar in **dit** geval, nu het gaat om zo'n ernstige zaak van schorsing van een dienaar des Woords, is het wel gewenst, dat van dit bezwaar in detail wordt kennis gegeven aan alle kerken in het ressort, opdat die tevoren (dus voor de vergadering der afgevaardigden dier zusterkerken), zich als gehele kerkeraad, ieder afzonderlijk, kunnen beraden en zodoende op de gezamenlijke vergadering (classis) beslagen ten ijs komen.

De kerkeraad, die bezwaren indient legt zich **van te voren** bij de beslissing van de classis neer. Hij leeft toch met de andere kerken van het verband onder de vigueur van de kerkenordening en daarin staat in artikel 31 „en 't gene door de meeste stemmen goedgevonden is, zal voor vast en bondig gehouden worden.”

Met andere woorden: de te houden classis treedt in dit geval op als een scheidsgerecht en wanneer men zich tot zulk een scheidsgerecht richt, dan moet men **zich ook aan het oordeel van dat scheidsgerecht houden**.

Dat betekenen de woorden „voor vast en bondig houden.”

Dat moet men goed vasthouden met het oog op wat verder volgt.

Wanneer nu het oordeel van deze classis eveneens in het nadeel van de schorsende kerkeraad uitvalt en deze dus ook zegt: U kunt niet schorsen, Uw predikant heeft niets gedaan dat hem schorsingswaardig maakt, dan bestaat de mogelijkheid, dat de kerkeraad deze beslissing in strijd acht met Gods Woord en/of met de kerkenordening.

Dat staat ook in artikel 31: Tenzij dat het bewezen worde te strijden enz. Welnu, dan kan de kerkeraad op deze grond een beroep doen op de kerken in de provincie (P.S.), die dan zal hebben te onderzoeken of inderdaad de classis een uitspraak heeft gedaan, welke in strijd is met Gods Woord enz.

Dan kan die P.S. wel de zaak onderzoeken om een oordeel te kunnen vestigen over het al of niet in strijd zijn van de uitspraak der classis met Gods Woord enz., maar zij heeft **geen uitspraak** te doen over de **zaak zelf**.

Dat is juist de ellende in ons kerkelijk leven, dat de zaken worden voortgesleept van de ene meerdere vergadering naar de andere alsof wij in de kerk te doen hebben met rechtbanken, gerechtshoven en hoge raad.

Er worden **processen gevoerd** alsof wij in de wereld leven in plaats van in de kerk.

Artikel 31 zegt op een gegeven ogenblik: STOP.

Uitspraak meerdere vergadering VOOR VAST EN BONDIG HOUDEN.

Het kan zijn, dat die uitspraak in strijd is met Gods Woord, welnu, dan moet dat dan maar onderzocht worden en als het zo is, **eerst dan** is de uitspraak NIET voor vast en bondig te houden.

Maar zolang het niet bewezen is en de opvolgende meerdere vergadering (kan een P.S. zijn) daarover nog geen uitspraak heeft gedaan, moet de uitspraak van de daaraan voorafgaande mindere vergadering voor vast en bondig worden gehouden.

DAAR HEEFT MEN ZICH TEVOREN BIJ NEERGELEGD.

Wordt vervolgd

Schiedam

J. B. van Rongen Sr.

PERSSCHOUW

Twee Verhalen — twee fouten

In de Kerkbode van de Gereformeerde Kerken in Noord-Holland schreef ds G. Janssen onder bovenstaande titel het volgende stuk. Omdat het artikel waarop hij reageerde in het Gereformerd Gezinsblad werd opgenomen en zo algemeen bekend is geworden nemen we de kritiek van ds Janssen daarop hier over.

Blijkens de persschouw in het Gereformerd Gezinsblad van 20 sept. j.l. heeft ds A. Veldman in het kerkblad van Zuid-Holland twee verhalen geschreven met een toepassing, zoals het een goede dominee betaamt. Het waren verhalen met een kerkrechtelijke strekking.

Echter, er zitten twee fouten in — één in een verhaal, één in de toepassing. En dat is niet betamelijk.

De verhalen zijn nog al breed uitgesponnen en daardoor iets ingewikkeld. Een door mij hooggeacht lezer, niet een vreemdeling in het struikgewas van de kerkelijke lectuur verklaarde me dat hij er hoofdpijn van kreeg. We geven ze daarom maar ietwat vereenvoudigd, maar naar waarheid weer.

't Eerste verhaal luidde aldus: Gemeentelieden waren van oordeel dat hun pastor gezondigd had en drongen bij de kerkeraad aan op de vereiste maatregelen. Maar de kerkeraad was van oordeel dat niet van tuchtwaardige zonden kon gesproken worden. Derhalve bleef de dominee op de kansel en gingen bedoelde gemeentelieden in appél bij de vergadering van de classis. Want dat men zich door elkaar laat overtuigen, dat komt onder ons steeds minder voor. De laatste opmerking is niet van ds V. maar van mij. De classisvergadering gaf de klagende broeders (en zusters) gelijk en oordeelde, dat de kerkeraad naar de artikelen 79 en 80 K.O. met de dominee moest handelen. Maar de kerkeraad deed dit — natuurlijk (G. J.) — niet en ging in appél bij de part. synode, evenals de classis. Dominee bleef derhalve op de kansel.

Zo ontstond er dus een conflictsituatie, maar gelukkig was art. 31 K.O. het beschermende dak, dat beide partijen bij elkaar deed blijven.

En niemand in de kerken luidde de noodklok. Tot zover het eerste verhaal.

Daarvan moet gezegd: uit kerkrechtelijk oogpunt valt hier niets op aan te merken. Zo kan het inderdaad toegaan.

Dat de dominee op de preekstoel bleef — we begrijpen de bedoeling van deze ietwat vreemde uitdrukking — was vanzelfsprekend, want een dominee kan nu eenmaal niet geschorst worden zonder medewerking van zijn eigen kerkeraad. Althans volgens Gereformerd kerkrecht niet. Dat behoeft voor vrijgemaakte mensen niet bezwen te worden.

***

Maar nu het tweede verhaal.

Daarin wordt alles zo ongeveer omgedraaid. De lezer kan dat zelf wel, schrijft ds V., maar hij doet het toch even zelf om het voor hen gemakkelijk te maken. En daar begint de ellende, want ds V. begaat daarbij een ernstige fout.

We gaan ook naar dat tweede verhaal luisteren.

Nu acht een kerkeraad zijn dominee tuchtwaardig, maar de naburige kerkeraad deelt dit oordeel niet. Derhalve blijft de dominee op de kansel.

En de kerkeraad — want hoe zou men zich door een ander laten overtuigen, G. J. — gaat in appél bij de e.k. classisvergadering. Echter ook deze stemt met het oordeel van de kerkeraad niet in.

De kerkeraad is echter een volhouder: hij beroept zich op de part. synode, naar art. 31 K.O. en **schorst zonder medewerking van de genabuurdde kerk de dominee.**

Weer is art. 31 K.O. het beschermende dak, dat de zich in conflict met elkaar bevindende partijen bij elkaar doet blijven. De classisvergadering richt zich intussen tot de P.S. met de bedoeling de schorsing zo haast mogelijk ongedaan te krijgen. Althans dat verzochten de classikerken haar, naar het verhaal van ds V.

Dat was dan — enigszins verkort — het tweede verhaal.

En daarin zit de fout.

Die zit in de door mij onderstreepte zin.

Want die is er ingesmokkeld, uit kerkrechtelijk oogpunt gesproken.

Want dat in het eerste verhaal de dominee op de preekstoel bleef, dat was vanzelfsprekend. Want alleen met medewerking van eigen kerkeraad kan een dominee van de preekstoel in zijn eigen gemeente worden afgehouden — naar Gereformerd kerkrecht althans. De synodalen denken daar anders over, maar daarom zijn ze dan ook synodaal.

Maar dat hij in het tweede geval er afgebonjourd wordt — een netter woord is hier niet op z'n plaats — dat is niet naar Gereformerd

kerkrecht. Art. 79 verhindert dat. Dit artikel zegt: schorsing van een dominee? Goed, maar dan door het oordeel van de eigen kerkeraad en die van de genabuurdde gemeente.

Wil ds V. tegenwerpen: maar art. 31 K.O. is er toch, dan zeg ik: Meent U dat, dan moet U geen loze verhaaltjes vertellen, maar bewijzen, dat art. 31 K. O. deze mogelijkheid schept. Dat bewijst U echter niet. U gaat er zonder meer vanuit. En daarom is Uw tweede verhaal een slag in de lucht. 't Is goed om kinderen zoet te houden, maar zegt wie nadenkt niets.

***

En nu de tweede fout.

Ds V. roept ach en wee, dat in de „kerkelijke” kranten geschreven wordt over de schorsing van een predikant door eigen kerkeraad alleen, zonder medewerking van het kerkverband. Dat is positiekiezen zonder de zaken te kennen. Dit doet men nergens, omdat zulks overal onbeschaafd, betweterig, bedilzuchtig (o arme nederlandse taal) en eigenwijs genoemd wordt en de situatie verergerd.

Dit is dan de toepassing van ds V.

Maar zijn tweede fout is, dat hij vergeet, dat het kerkrecht een zaak is, die ons allen aangaat. De K.O. geeft beginselen; deze krijgen in de praktijk hun toepassing.

Zo ontstond ook een zeker gewoonterecht. Of de beginselen worden gehandhaafd of niet, of een verkeerd gewoonterecht wordt gekweekt, of art. 79 K.O. eventueel van zijn zin wordt beroofd is een zaak, die alle kerken raakt en dus ook in de pers behandeling verdient.

Dat men zich daarbij onthoudt van een oordeel over de materie van de schorsing, over de zaken, die er de grond voor zijn of als grond worden aangevoerd, dat kan in het algemeen worden geëist.

Ik zeg, in het algemeen.

Want we moeten toch niet met oogkleppen voor lopen. Immers, het geval, waardoor de verhalen van ds V. zijn geïnspireerd, staat niet op zichzelf. Er zijn reeds meer predikanten geschorst, die in conflict geraakt waren met hun kerkeraad in verband met hun oordeel over de kerkelijke situatie vandaag en hun handelen dienovereenkomstig. De vraag rijst: Wat is hier toch steeds aan de hand? Zal dit zo voortgaan in onze kerken? Wordt art. 79 K.O. in dergelijke gevallen wel terecht gehanteerd? Dat zich van velen een zekere ongerustheid meester maakt, valt m.i. niet te verwonderen. Dergelijke vragen laten zich moeilijk onderdrukken. Wordt — zo vraagt men — verschil van oordeel en dienovereenkomstig handelen niet gemaakt tot een orde-kwestie... de befaamde methode van alle hiërarchie? Ik weet, dat de zaken hier moeilijk liggen. Dat van weerszijden de grootste voorzichtigheid en het grootste geduld moet worden betracht. Maar ik kan het opkomen van deze vragen verstaan. En ik acht het een geestdodend formalisme, om zonder meer te zeggen: Meng U niet in de zaken van anderen, die ge niet kent. Dat is in het algemeen een goede raad.

Maar als een dominee, die twee gemeenten dient, door zijn ene kerkeraad wordt geschorst, door de andere gehandhaafd; als 'n andere dominee wordt geschorst door zijn eigen kerkeraad, terwijl genabuurdde kerk en classis medewerking weigerden, en die eigen kerkeraad ook nog niet eenstemmig was in zijn oordeel... dan moet men zich niet verbazen over ongerustheid en een gevoel van onbehagen in de kerken, die hun weerslag hebben in de pers. Dit schijnen symptomen van 'n crisis, die de kerken in het gemeen kan aantasten. Ik zou mijn geweten geweld moeten aandoen om tegenover de grote woorden van ds V. dit te zwijgen. Voor zover ik kan oordelen is de „lijn” van de geschorste predikanten de mijne niet. Ik schrijf daarom niet uit een mogelijke „partij-zucht”. Maar er is m.i. geen reden om verhaaltjes met een toepassing te schrijven, die suggereren, dat er geen vuilte aan de lucht is. En als dat dan ook nog gebeurt op hoge toon, met sterke en grote woorden als dwaasheid, onbeschaafd enz., dan is er reden tot protest.

***

Het Gezinsblad nam het artikel van ds V. over.

Misschien wil het als voorlichtend orgaan aan het mijne ook een plaatsje inruimen?

Dr Kuyper in Beesd

Het was 9 augustus j.l. honderd jaar geleden dat Dr Kuyper zijn intrede deed in de Ned. Herv. Kerk van Beesd, zijn eerste gemeente.

Naar aanleiding daarvan publiceerde „Trouw” een interessant artikel over Kuypers verblijf en werk in dat betwuse dorp. Het geeft nog niet bekende bijzonderheden daarover.

We laten het hier volgen:

„Met een bevend hart, zoals een jong predikant zulke vuurtjes tegengaat, klopte ik, op de gang van mijn huisbezoek ook bij die „fijne”, dweepende lieden aan. Ik werd er verre van innemend ontvangen. Ze hadden wel gehoord dat

BETALING ABONNEMENTSGELDEN

1 oktober begon het 2e halfjaar van de 7e jaargang. We verzoeken onze abonneés die per halfjaar betalen, vóór 1 november, f 5,— te willen overmaken op onze postrekening 233117, van Drukkerij Steenberg te Zeist, met bijvermelding voor „Opbouw”.

De administratie

mijn orthodoxie nog in de geboorte stak. Toch stieten deze eenvoudige, zij het ook wat geprikkelde zielen, mij niet af. Hier, zo voelde ik, zat ten minste de sleur niet, hier sprak een overtuiging. Bovendien, er was kennis. Ik kon mij, met mijn povere bijbelkennis, niet met deze eenvoudige lieden meten. En, wat voor mij althans de meeste aantrekkelijkheid had, hier sprak een hart, dat een geschiedenis, dat een levenservaring, dat eigen gewaarwordingen en aandoeningen niet slechts had, maar ze ook kende.”

Dit vertelt dr Abraham Kuyper in zijn „Confidentie”. Het is nu honderd jaar geleden dat hij predikant in zijn eerste gemeente werd: op 9 augustus 1863 deed hij zijn intrede te Beesd. Hij trof er een gematigd-orthodoxe gemeente aan, met enkelen „fijnen”. Hij bleef die mensen opzoeken. Kuyper vervolgt zijn verhaal:

„Dit maakte, dat ik terugkwam, wat genegeheid wekte. De woordenstrijd nam allengs een einde. Wel deed ik mijn best om mijn eer als predikant op te houden, maar toch, ondanks mijzelf, voelde ik bij die ontmoetingen meer neiging tot luisteren dan tot spreken en na zulk een samenspreken vlotte het preken beter. Toch hinderde het mij, dat men zo stijf op zijn stuk stond. Zoveel inschikkelijkheid, als ik betoonde, had, meende ik, op enige toegewendheid aanspraak. Maar neen, van toegewendheid nooit een zweem. Ik merkte zo, het was die lieden niet om mijn toegewendheid maar om de triumph van hun zaak te doen. Ze wisten van geen schikken of plooiën en al meer kwam ik voor de pijnlijke keus te staan van of mij scherp tegen hen te zetten óf onverbiddelijk mee te gaan tot „de volle soevereine genade”, zoals zij het uitdrukten, in beginsel erkend was. Welnu, ik heb mij niet tegen hen gesteld en ik dank nog mijnen God, dat ik die keuze deed. Hun taai volharding is mij de zegen voor mijn hart, het opgaan der morgenster voor mijn leven geworden.”

Men kent het vervolg van de historie: het is met name een jonge vrouw, van in de dertig jaar geweest, die grote invloed op Kuyper heeft uitgeoefend: Pietje Baltus. Bij zijn eerste bezoek aan haar sprak zij twee uur lang met de jonge dominee, over de hope die in haar was. Ze vermaande Kuyper en ze was pas na herhaald aandringen bereid hem de hand te reiken, zij 't dan niet als leraar maar als medemens.

Pietje Baltus bleef met haar dominee bezig, „zij mocht den Heere aanlopen als een waterstroom en ze was niet eerder los van den dominee, voordat de Heere hem van haar ziel kwam over te nemen en zij de vreugde mocht genieten, dat de Heere hem voor Zijn rekening genomen had”.

Golvend haar

De eerste keer dat Kuyper in Beesd preekte, was op Goede Vrijdag 1863. De gemeente zocht een predikant en proponen Kuyper, de 26-jarige doctor in de theologie, een gemeente.

„En Jezus, het hoofd buigende, gaf de geest” was de tekst die Kuyper voor zijn Goede Vrijdag-preek had gekozen. Hij was nog vrijzinnig van opvatting, had Christus nog niet aanvaard als zijn persoonlijke Heiland en Middelaar. Het maken van de preek had hem dan ook heel wat moeite gekost en om inspiratie op te doen, had hij steeds maar weer gekeken naar het schilderij op zijn studeerkamer: „Christus aan het kruis”.

Intussen maakte zijn preek op de gemeente van Beesd een overweldigende indruk. De sympathieke verschijning van die jongeman met zijn golvend, donker haar en zijn donkere ogen boeide in hoge mate en over zijn gave als redeenaar was ieder het eens. Kortom: Kuyper was de man, die men moest hebben.

Dr Kuyper nam het op hem uitgebrachte beroep aan en zo betrok hij in de zomer van 1863, na kort tevoren in het huwelijk te zijn getreden met Johanna Hendrika Schaay, met zijn jonge vrouw de pastorie van Beesd. Op zondag 9 augustus deed hij zijn intrede met een preek over: „Indien wij in het licht wandelen, gelijk Hij in het licht is, zo hebben wij gemeenschap met elkander”.

Hoe het Kuyper verging? Hij schrijft zelf in zijn „Confidentie“:

„Een gemeente werd mij toevertrouwd, maar ik kwam, minder om van het mijne te geven, dan met de stille bede, dat mijn ledig hart door het gemeentelieven verkwikt mocht worden. Lange tijd echter werd ik in die hoop teleurgesteld. In de kringen, waarin ik mij bewoog, heerschte, de goeden niet te na gesproken, een streng conservatisme, orthodox getint, maar zonder de echte gloed. Men had vrede met de gang, zoals die ging. Men wilde van mij ontvangen, maar men gaf mij liever niets“.

Over de „malcontenten“, de dweepers in de gemeente, sprak men bepaald niet waarde-rend. De dominee deed er goed aan, die mensen — „kittelorige, hoogmoedige zonderlingen, die het elke domine lastig maken“ — maar uit de weg te gaan, zo was de algemene mening. Kuyper deed dit niet, en hij is Pietje Baltus altijd dankbaar gebleven.

Naast wat dr Kuyper zelf over zijn ambtsperiode in Beesd schreef, heeft ook het archief van de hervormde gemeente te Beesd en het archief van de Dr A. Kuyper-stichting in Den Haag ons over deze tijd ingelicht.

Gedurende de tijd dat Kuypers voorganger, ds Martinus Hoog in Beesd stond, kwam de kerkeraad zelden bijeen. In 1861 was het aantal vergaderingen slechts drie, en de notulen van 1862 beslaan zelfs maar enkele regels: „Daar er geene zaken van enig belang te behandelen waren, zijn in de loop van dit jaar geene Kerkeradsvergaderingen belegd“, schreef ds Hoog in het notulenboek.

Toen echter in het begin van 1863 ds Hoog de kerkeraad meedeelde, dat hij een beroep naar Breda had ontvangen (een mededeling, die „de Broeders den wenschdeed uitspreken dat het den Leeraar mogt te beurt vallen, eene onbewoelige keuze te doen en dat hij, zoo mogelijk, in deze gemeente mogt blijven“), en — een week later — vertelde dat hij het beroep had aangenomen, moest de kerkeraad wel vaker bijeenkomen.

Bij het beroepingswerk kon men de heer van het dorp, graaf Van Beylandt van Mariënwaerd, niet passeren. Bijzonder financiële betrekkingen zullen hier wel een rol gespeeld hebben. Door een commissie werd bij de „hooggeb. Heer“ belet gevraagd, maar de graaf had „de goedheid persoonlijk op de kerkeradsvergadering te verschijnen“. Toen in juni van dit jaar de beroepingsbrief voor kandidaat Kuyper werd klaargemaakt, boden de consulent en de oudste vergadering onder presidium van agree-tie“ (goedkeuring) aan.

Het aantal kerkeradsvergaderingen neemt onder Kuyper wel iets toe; in de regel komt men voortaan om de twee maanden bijeen. De notulen van de eerste vergadering onder presidium van Kuyper geven de indruk, dat voornamelijk hij alleen aan het woord is. Het verslag van deze vergadering vermeldt n.l. niets anders dan voorstellen, die Kuyper aan de beoordeling van de zes broeders raadsleden voorlegt. De diakenen moeten zich op de hoogte stellen van de toestand in gezinnen, die van de „bedeling“ ontvangen, de ouderlingen dienen de predikant op de hoogte te houden van dat gedeelte der gemeente, dat in 't ooglopende de openbare godsdiensttoefening verwaarloost.

Dit laatste was ook al eens tijdens ds Hoog ter sprake gekomen, maar het betrof toen de „vele behoeftigen“, die de kerkdienst verzuimden. Dan maar stevig aanpakken, moet toen de kerkeraad gedacht hebben, want met eenparige stemmen werd besloten, „dat voortaan geene bedeling of geen den minste onderstand vanwege de diaconie zal worden verleend aan die armen, die zondags niet ter kerke gaan“.

Vermeldenswaard is ook een later genomen besluit, dat voortaan de uit te delen kleren gestempeld zullen worden en alleen afgegeven op voorwaarde, dat ze in het volgend jaar weer getoond zullen worden. Klaarblijkelijk om na te gaan, of de kleren nog niet weer een jaartje mee konden.

Verder zullen „monsters bewaard blijven van de winkelprijs in grotere magazijnen te vergelijken met die in het dorp“. Het lijkt geen twijfel, dat deze, inderdaad praktische en zakelijke handelwijze, uit de koker van Kuyper komt.

De postbode van Beesd zal zich wel eens afgevraagd hebben, waarmee de nieuwe dominee toch zo druk bezig was. Brieven uit het buitenland hoefde hij maar zelden te bezorgen, maar sinds de komst van Kuyper moest hij herhaaldelijk naar de pastorie met brieven uit alle mogelijke windstreken: uit Londen, Parijs, Dublin, Königsberg enz.

Wij weten niet, of hij het Kuyper uit nieuwsgierigheid ook eens heeft gevraagd, maar wel, waarvoor de brieven dienen: Kuyper was bezig een zo mogelijk volledige uitgave van de geschriften van à Lasco samen te stellen en hij schreef daartoe verschillende buitenlandse bibliotheken aan om deze geschriften te pakken te krijgen. Het viel hem niet mee; zo duurde

het enige jaren van heen en weer schrijven om een bepaald afschrift uit Königsberg machtig te worden. Groen van Prinsterer moest daaraan zelfs te pas komen, getuige zijn brief van oktober 1864:

„Het weldoen aan Uw verlangen om uit het geheim archief te Königsberg een gewichtig stuk in originali te bekomen zal, vrees ik, niet zeer gemakkelijk zijn. Evenwel wil ik gaarne doen, wat ik kan...“

Aardig is ook een brief van zijn vriend dr Van Toorenbergen (Kuyper is dan voor studie in Londen):

„En nu verlangt gij nog een woordtjen van bemoediging. Gij hebt adem (v. T. leed aan astma), gij slaapt goed, gij werkt aan Uw lievelingsplan zonder bezwaar van Uwe schatkist, kunt in Londen eens rondzien. Een fraai geval. Ik ben jaloersch van U. Neen, Uwe vrouw is te beklagen, maar gij!...“

Het werk kwam dan toch eindelijk klaar; in december 1865 legde Kuyper de laatste hand aan de Latijnse voorrede.

Dr Römer, predikant te Deil, had het al eens opgemerkt: „dat jonge predikantje van Beesd moet men in de gaten houden“. Nu, de talenten van Kuyper bleven niet onopgemerkt en na vier jaren van arbeid te Beesd ontving hij, door toedoen van Nicolaas Beets een beroep naar Utrecht. Met een preek over „Vergeef ons onze schulden, gelijk ook wij vergeven onze schuldenaren“ nam hij in november 1867 afscheid van Beesd.

Een periode uit het leven van dr A. Kuyper was hiermede afgesloten. Een periode, gekenmerkt door hetgeen hij bij het afscheid nemen in de gemeente tegen een klein meisje moet gezegd hebben:

„Kind, zal je vroeg de Here Jezus zoeken? Ik heb Hem niet vroeg gezocht. Maar Hij heeft mij gezocht en ook gevonden“.

Kuyper is in Beesd bekeerd. Daaraan valt niet te twifelen. Jammer was dat deze bekering te veel het accent droeg van een bekering tot „het calvinisme“. Dat heeft zich in zijn levenswerk op betreurenswaardige wijze gewroken.

C. V.

KERKNIEUWS

Beroepen te Middelstum: B. van Riet te Pieterburen;
te Hillegersberg-Straatweg: J. W. Beekman te Arum.

Aangenomen naar Kantens: kand. J. Geertsema te Groningen, die bedankte voor Souburg-Vlissingen;
naar Emmen: A. Kooy te Oldenzaal.

Bedankt voor Enschede-Zuid: M. J. C. Blok van Utrecht N.W. (nadere beslissing na overleg met en met bewilliging van de kerkeraad van Enschede-Zuid.

ADRESSEN:

Ds H. W. Noordman is thans telefonisch bereikbaar onder het kengetal 05231 en abonneenummer 412.

Ds Kurperhoek, Haarlem, adres van 15 oktober tot 14 november: Verspronckweg 133, Haarlem, tel. 60516.

THEOLOGISCHE HOGESCHOOL

Vanwege de senaat van de Theologische Hogeschool wordt bekend gemaakt dat aan begin van de cursus 1963-1964 voor het eerst werden ingeschreven: vier studenten en drie studenten voor het doctoraal examen waarvan één voor de eerste maal en twee bij vernieuwing.

De totale opbrengst van de collectes (met inbegrip van een gift groot f 1.000.— en een gift groot f 2.000.—, beide bestemd voor de Theologische Hogeschool) welke gehouden zijn op de Theologische Hogeschooldag 1963 bedraagt f 12.560.90.

Op de Theologische Hogeschooldag 1963 werden als gevonden voorwerpen op het bureau van de pedel bezorgd:

blauwe plastic regenjas,
witte zijden sjaal met zwarte stippen,
1 paar witte handschoenen,
1 paar zwarte handschoenen,
1 bruine handschoen.

Te bevragen aan het bureau van de pedel, Broederweg 15.

NAAR EEN EIGEN TEHUIS

„Buitenland“

vermeldde met grote letters de postwissel, welke ontvangen werd. Ze bleek afkomstig van het verre Nw. Zeeland; verzonden vanuit de plaats Hornbey. Omgerekend in nederlands geld

was vandaar een bedrag van f 149,49 overgemaakt. Aan de afzender onze hartelijk dank.

„Buitenland“

maar nu binnen onze landsgrens. Hoe dit mogelijk is? Of wij daarmee misschien de enclave Baarle Nassau bedoelen? Neen, maar Brouwershaven, gelegen op het eiland Schouwen-Duiveland. Van de kleine meisjesvereniging daar was het verzoek ontvangen om wat in ontvangst te nemen voor het tehuis. Natuurlijk werd hieraan gaarne gevolg gegeven.

Maar... dan ben je er nog niet. Om er te komen moet je overvaren en dat gaat niet zo maar. Eerst na een anderhalf uur wachten werd toestemming gegeven de boot op te rijden. Nee, dan kun je gemakkelijker een buitenlandse grens passeren. Wat echter in Brouwershaven stond te wachten heeft snel het lange wachten doen vergeten.

Tijdens de wat feestelijke jaarvergadering werd overhandigd hetgeen door de meisjes in het afgelopen seizoen was gemaakt. Het bleken te zijn: een als bruid getooide pop; een andere gekleed als kleuter, een uitgebreide garderobe en een poppenwieg met volledige uitrusting.

Het begin is er. Wordt dit voorbeeld door anderen opgevolgd? Er is veel speelgoed nodig.

Drie jongens

hebben geen poppen aangekleed. Met het op-halen van oude kranten zijn zij op een wat meer „eigen terrein“ gebleven. Bij verkoop bracht het f 6,50 op. Leo, Kees en Maarten hebben hiermee ook hun steentje bijgedragen. Bedankt!

„Eerlijke vinder“ stuurde f 25,—. Wij wensen hem toe dat hij nog meer eerlijk mag vinden.

Van twee bruidsparen werd een „cadeau“ ontvangen. Het ene f 15,75 en het andere f 250,— groot.

Van de kerken

willen wij noemens die van Vrouwenpolder noemen. Hoewel het gevraagde bedrag van f 3,50 per kerklid — doopleiden inbegrepen — reeds is ontvangen, wordt toch maandelijks nog een collecte voor het tehuis gehouden. De opbrengst over de maanden juli en augustus bedroeg f 215,80. Er zijn andere kerken, welke ook veel hebben gedaan. Er zijn er echter ook, van wie nog niets of maar heel weinig werd ontvangen. Tegen deze zeggen wij: broeders, het slagen van de actie is afhankelijk van U. Uw medebroeders in andere plaatsen deden en doen veel. Mogen wij Vrouwenpolder U als voorbeeld stellen en dus ook op Uw medewerking rekenen? Laten we er voor waken, dat deze actie niet het karakter van bedelen verkrijgt. Wij herhalen: aan de zijde van de kinderen, waarom het gaat, staat onze Heiland met vragende handen, laat Hij in U en ons allen gestalte mogen krijgen met gevende handen!

Verantwoording over de afgelopen veertien dagen:

ontvangen van kerken	f 981,45
ontvangen van particulieren	„ 623,80
Totaal:	f 1.605,25

Giften en collecten ontvangen wij gaarne op postrekening nr. 52325 t.n.v. Stichting Gereformeerde Kinderbescherming, Beatrixlaan 37, Ede.

Duizenden wachten hierop!!

Snuf, de Hond

door PIET PRINS

De vijfde druk is er, van dit door velen gretig gelezen boek!

„Snuf, de Hond“ is geïllustreerd, heeft een royaal formaat in een geplastificeerd omslag.
De prijs bedraagt f 5,20.

Verkrijgbaar in elke boekhandel en bij de uitgever:

Firma Groenendijk

Slaghekstraat 90-94 - Rotterdam-25
Telefoon (010) 172610*

Drukkerij Steenbergen

ZEIST - TELEFOON 03404 - 12452

Periodieken

Boekwerken

Handeldrukwerk